STATUETELE
DE LUT DIN TANAGRA

ŞI ÎN SPECIAL

CELE DIN COLLECŢIUNEA ESARCU

DE LA

ATHENEUL ROMÂN DIN BUCURESCI

DESCRISE ŞI REPRODUSE ÎN STAMPE

DE

AURELIA M. BRAGADIR
Licenţiată în litere

BUCURESCI
STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŬ
1894

STATUETELE

DE LUT DIN TANAGRA

ŞI ÎN SPECIAL

CELE DIN COLLECŢIUNEA ESARCU

DE LA

ATHENEUL ROMÂN DIN BUCURESCI

DESCRISE ŞI REPRODUSE ÎN STAMPE

DE

AURELIA M. BRAGADIR

Licenţiată în litere

BUCURESCI

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŬ

1894

I.

GENERALITAŢI

DESPRE

STATUETELE DE LUT DIN TANAGRA

I.

Topografia Tanagreĭ. — Istoricul eĭ. — Relaţiunĭ culese din autoriĭ vechĭ. — Ruinele Tanagreĭ.

Ţinutul Beoţieĭ este despărţit de Attica, vecina-ĭ sudică, prin şirurile muntóse ale Parnesuluĭ şi Kythæronuluĭ. Din vêrful Parnesuluĭ se zăresce acéstă regiune semĕnată cu délurĭ argilóse pênĕ în muntele Ptoos şi pênĕ în lacul Kopaïs, spre Apus; ĭar despre Sud, ea este udată de apele Asopuluĭ care, scurgêndu-se din înălţimile Thespieĭ, se îndréptă către canalul Eubeeĭ, unde se şi vérsă, singurul fluviŭ al Beoţieĭ carele în Beoţia isvoresce şi tot în Beoţia se perde în mare. Aci, în acest ţinut înfloreaŭ odinioră cetăţile Theba, Thespie, Haliartos, Orchomenos, Platea şi Koroneia. Tot aci, de spre Nord-Est, la pólele munteluĭ Kerykion, era Tanagra, staţie destul de însemnată unde se înfurceaŭ, ca într'o rĕspântie, treĭ drumurĭ principale: unul vestic care, prin Fare şi Teumessos, ducea înconjorând d'a drepta muntele cu acest ultim nume, pênĕ în Theba. Al duoĭlea drum, prelungire sud-estică al acestuia, cobora cât-va pe malul Asopuluĭ; apoĭ, intrând în Attica, străbătea Parnesul la capĕtul sĕŭ nordic, ĭar la Dekeleion apuca în jos spre Sud cursul Kefissuluĭ, d'a lungul căruĭa mergea pênĕ în Athena. Al treĭlea drum era îndreptat spre Nord; el ajungea îndată la Delion, pe ţĕrmurele Euripuluĭ, unde se întîlnea cu calea de cóstă, prin care Athena comunica cu Eubea, trecênd prin Oropos, Delion, Aulis şi Chalkis.

Acropola Tanagreĭ era pe povîrnişul munteluĭ Kerykion; ea predomina oraşul fórte vechiŭ, prin care curgea pîrîul Thermodon. Ca posiţie strategică posesiunea Tanagreĭ a fost disputată, când de Thebanĭ, când de Athenienĭ. Acésta dete nascere la nesfĕrşite certe. Pentru Athena frequentarea cu Eubea era iminentă. Când Lacedemoneniĭ,

după sfatul luĭ Alcibiad, ocupară Dekeleion, la Răsărit de Parnes, (la Totoi de astă-ḑĭ), starea de întrerupere a relaţiunilor cu Eubea ajunse a fi nesuferită pentru Athenienĭ.

In timpurile istorice, Theba e capitala Beoţieĭ; ea dirigéză afacerile-ĭ politice; înjosirea Thebeĭ, supusă Perşilor prin voinţa oligarchilor, nu micşoréză întru nimic valórea patrieĭ luĭ Pindar, luĭ Epaminondas şi Pelopidas. Beoţia sudică se supunea în tóte, celor ce poruncea Theba; Platea singură se aliéză cu Athena, fără ca acea alianţă să-ĭ folosésca întru ceva. Localitatea Oropos, cheia Eubeeĭ, era mĕrul de discordie între Athena şi Theba. Tanagra, localitatea cea maĭ importantă din Vest, precum Platea era în Est, nu pare a fi avut o politică de sine stătătóre. Tanagra, cu Theba, Haliartos şi Fare, sunt singurele oraşe beoţiene ce aŭ bătut monetă în antichitate. Acolo unde Homer vorbesce de Grea, Oropos şi Tanagra îşĭ dispută acel nume. După un vehiŭ mythŭ, Tanagra, eroina al căreĭ nume s'a dat oraşuluĭ, era fiica unuĭ rege Poimandros [1]; dar Corinna, poeta tanagreană, profesóra luĭ Pindar, o face fiică a rîuluĭ Asopos. Delion era portul natural al Tanagreĭ; Heraklea pe Pont era o colonie a Tanagreĭ şi a Megareĭ [2]. In răsboiul peloponesiac, după bătălia de la Œnofyta, la Est de Tanagra, Athenieniĭ învingĕtorĭ sub Myronides, dărîmară zidurile Tanagreĭ. Sórta Beoţieĭ, alianţele şi vrăjmăşiile Thebeĭ cu Athena, nu aŭ rĕmas fără influenţă asupra Tanagreĭ. Ca în tóte oraşele grece, oligarchia era în luptă cu democraţia. La 424, Athenieniĭ ieaŭ portul Delion; Pagondas îndémnă la luptă şi Athenieniĭ sunt bătuţĭ; Hippocrat şi 1000 Athenienĭ cadŭ pe câmpul de luptă. Aci aŭ luptat Alcibiad, Socrat şi Xenophon. După Theba, Sparta şi Athena cadŭ sub Macedonenĭ. Neînţelegerilor cu eĭ, le punŭ capĕt Romaniĭ; la 145, Grecia devine provincia romană Achaia. Tanagra îşĭ perde zidurile, cu venirea Romanilor; ânsĕ cu prilejul invasiunilor barbare, zidurile îĭ sunt reconstruite. Theba fiind de demult distrusă de Alexandru, Tanagra rĕmâne oraşul cel maĭ populat al Beoţieĭ, subt imperiul roman.

Ceĭ vechĭ pomenescŭ p'alocuré de Tanagra. Cu tóte că Beoţienĭ aŭ fost şi Pindar şi Hesiod, şi Epaminondas, şi Plutarch, totuşĭ numele Beoţia era de ajuns spre a evoca idea de prostie, de stingăcie. In *„Fragmenta historicorum græcorum“* de Müller sunt treĭ bucăţĭ din călĕtoria în Grecia, atribuită luĭ Dikearch, elev al luĭ Aristotel, filosof ca şi el; într'însele se vorbesce de Tanagra. Pe la 164 a. Ch., Dikearch visitéză Grecia şi o descrie ca simplu călĕtor; Athena îĭ pare locul de preferit ca locuinţa unuĭ om bogat; Beoţia

[1]) Strabo. IX, 404.

[2]) Pausanias, V. 26.

posedă vinul cel maĭ bun; Tanagra, la 130 stadiĭ de la Oropos [1]) era un oraş înalt şi rîpos, cu aspect alburiŭ şi argilos, cu case elegante, zugrăvite şi împodobite cu portice, ornate la rîndul lor, cu figurĭ de céră. Locuitoriĭ eĭ sunt agricultorĭ, nu meseriaşĭ, fórte ospitalierĭ; e o localitate — constată Dikearch [2]) — unde simţimintele bune sunt cele maĭ dese. El laudă pe Tanagreene (pe Beoţiene în genere), ca şi Sophocles; Thebanele îĭ aducŭ aminte de fetele din Sicyona. Citind acéstă descriere, se pare că vedem dinainté ochilor, acea lume de femeĭ graţióse şi gingaşe, pe care statuetele ne-o representă. Strabon citéză Tanagra şi Thespie ca oraşe superióre Thebeĭ. Pausanias, pe timpul Antoninilor, spune că gustul frumosuluĭ era maĭ bine desvoltat în Beoţia decât orĭ unde. După spusele sale, Tanagra era bogată în temple, aşeḑate în Acropola de d'asupra oraşuluĭ, construit şi el în teraţe pe clina munteluĭ Kerykion, unde s'a născut Hermes; casele eĭ eraŭ împodobite cu lux. In Tanagra era mormêntul luĭ Orion; ea păstra un Dionysos, de marmură din Paros, al luĭ Kalamis şi o statue a luĭ Hermes Kriophor. Relativ la statua luĭ Dionysos, Pausanias [3]) istorisesce legenda cu Tritonul: cum că un Triton a urmărit femeile tanagreene pe malul măreĭ, şi că Bacchus le-a scăpat; altă versiune ḑice că Tritonul atacase turmele Tanagreenilor, şi numaĭ îmbătându-l cu vin l'aŭ putut ucide; de unde, ca recompensă, aŭ închinat acea statuă ḑeuluĭ.

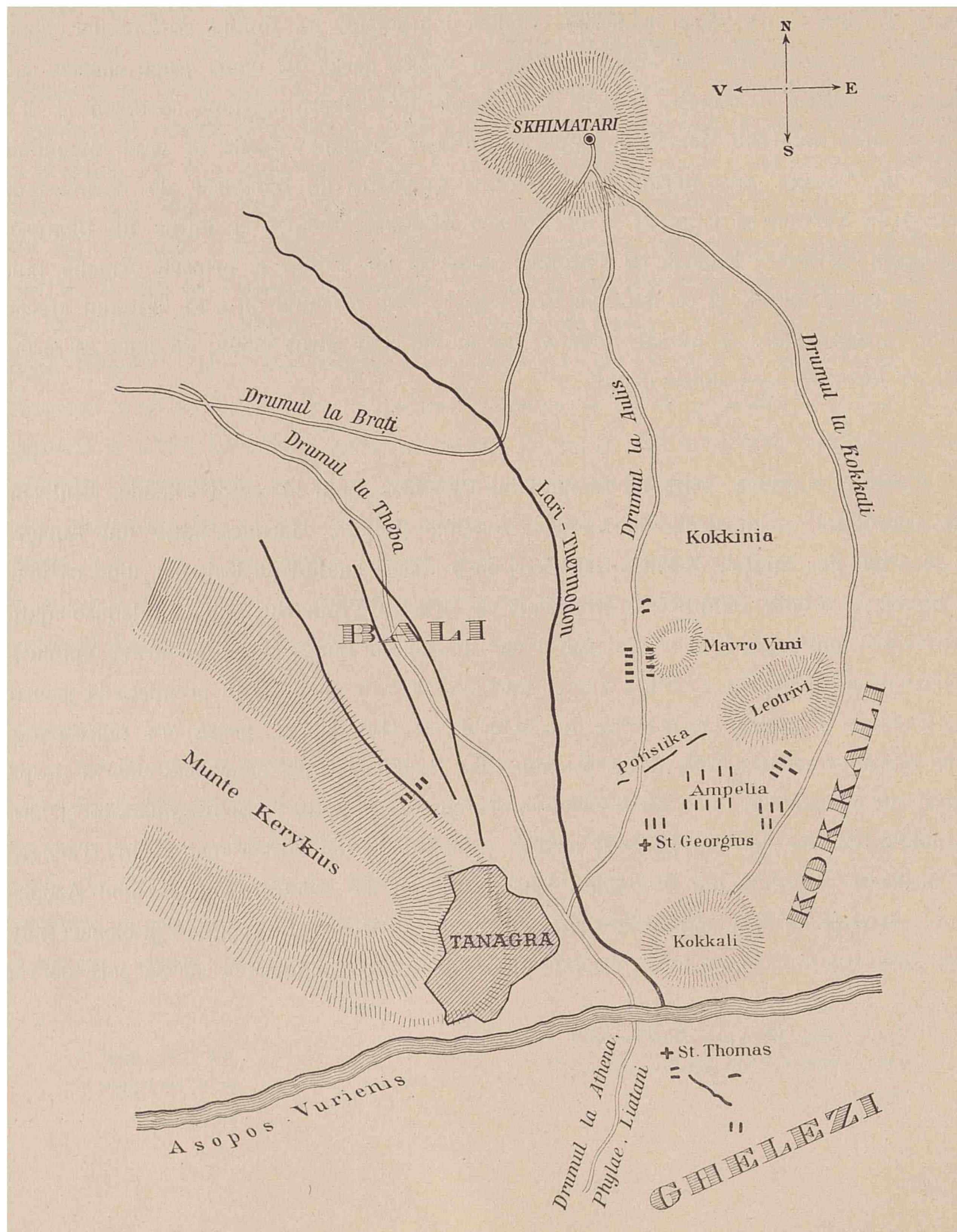
Acropola conţinea, afară de templul luĭ Dionysos, unul al ḑeiţeĭ Themis, altul consacrat Aphroditeĭ, şi un altul, luĭ Apollon, Artemis şi Leto. Hermes, nativ din Tanagra, avea duoĕ temple: unul ca Hermes Kriophor, cu o statue lucrată de Kalamis, fiind că mântuise oraşul de o bólă molipsitóre, şi celălalt ca Hermes Promachos, fiind că dăduse ajutor Tanagreenilor contra Erechteilor din Eubea ce-ĭ atacaseră. Lângă acest din urmă templu se afla theatrul şi colonadele. Patrie a poeteĭ Corinna, care de cincĭ orĭ fu premiată la jocurile grece, Tanagra îĭ păstra cu mêndrie mormêntul. In Gymnasion, poeta era representată cum se încununa cu o cordea, drept premiŭ. Idea ce din scriitorĭ 'şĭ-ar face cine-va despre Tanagra, nu corespunde întru nimic celeĭ ce deştéptă rĕmăşiţele fórte fragmentate şi fórte puţin interesante ce se maĭ găsescŭ astă-ḑĭ acolo, unde odinióră a fost vechia Tanagra. Acea localitate e numită aḑĭ *Grimadha* séŭ *Græmadha*, pe malul stâng al rîuluĭ Asopos, la o oră distanţă de Inia. Urme de ziduri, clădite cu petre dreptunghiulare şi blocurĭ polygonale, daŭ idea unuĭ oraş fórte vechiŭ; dar tóte aceste ruine sunt cât se póte de rĕŭ

[1]) Wordsworth, *Athena und Attica;* s. 312.

[2]) Müller, *Fragmenta hist. græcorum;* II p. 257.

[3]) Pausanias, IX. 20.

conservate. In interiorul oraşuluĭ nicĭ o teraţă nu destăinuiesce strălucirea de odinióră a Tanagreĭ, nimic, afară numaĭ câte-va sfărîmăturĭ de vase, de o execuţie fórte fină, care dovedescŭ vechĭa bogăţie a Tanagreĭ. Se maĭ vědŭ urmele drumuluĭ ce ducea de la Tanagra la Theba şi la Platea, şi acela la Delion, Aulis şi Oropos. Drumul de la Athena, atât spre Theba cât şi spre Aulis, trece Asopul, numit acum Oropos, la Kokkali, şi duce la Chalcis. Kokkali se numesce partea inferióră a munteluĭ străbătut de rîuleţul Lari, Thermodonul din vechime; mormintele cele maĭ multe, pe Kokkali s'aŭ găsit.

TOPOGRAFIA TANAGREĬ

II.

Desgroparea accidentală a statuetelor. — Felul şi forma mormintelor. — Conţinutul mormintelor; starea statuetelor. — Lipsă de informaţiunĭ precise. — Explorarea necropoleĭ din Tanagra pe opt căĭ. — Depunerea statuetelor în morminte.

Era cu totul dată uităreĭ, acéstă localitate odinióră atât de înfloritóre, când un eveniment neaşteptat readuse la lumină vechĭa splendóre a Tanagreĭ; acesta a fost desgroparea statuetelor, desgropare cu totul accidentală. Săteniĭ din Braţi[1] — unul din satele ce se învecinescŭ cu vechia Tanagră, — deteră cu plugul de una din necropolele eĭ. Pămêntul stîncos, tăiat în brazdă, desveli nisce şanţurĭ în acel calcar, pe care Greciĭ îl numescŭ *πουρία*; păreţiĭ eraŭ ca de 20—30 c.m. Treĭ plăcĭ transversale închideaŭ hermetic aceste primitive morminte, ce eraŭ simple găurĭ dispuse icĭ şi colé, fără nicĭ o ordine. Conţineaŭ numaĭ vase pe fund alb, tóte în styl corinthian; din ele, unul singur e fórte interesant, ca formă şi pictură; el pórtă semnătura *Gamedes*, — de sigur, un artist olar. Din aceiaşĭ necropolă, numită *Bali*, eşiră figurine fórte bizare, de lut roşu gresios, cu diferite ornamente pe fund alb; personagiile representate sunt maĭ tóte în picióre şi numaĭ pletele lor lungĭ arată cum că sexul lor e feminin. In genere capul e acoperit, cu ceva ca un *polos* al Koreĭ, séŭ un *pşent* egypţian; obrajiĭ sunt indicaţĭ prin duoĕ pete roşiĭ; corpul e cu totul inform, membrele lipite de corp. Sunt *ξόανα* dedalice, adorate de Helenĭ ca înfăţişarea cea maĭ vechĭe a divinităţeĭ lor, şi, fără înduoială, producţiunĭ artistice de prin seconiĭ VII, VI şi V.

---

[1]) Veḑĭ planul localităţeĭ luat după d-l Haussoulier: „*Quomodo sepulcra Tanagræi decoraverint*": Carte de la Grèce, publiée par le Dépôt de la Guerre; 1852.

Âncŏ nu era explorată pe deplin partea arhaică a necropoleĭ tanagreene, când sapa scóse la lumină alte morminte dintr'o epocă cu mult maĭ recentă, în valea rîuluĭ Lari, şi pe înălţimele care despartŭ Grimadha şi Braţi de Skhimatari, sat aşeḑat în partea opusă a rîuluĭ Lari; (Σχηματάριον — σχήματα — dupĕ etimologie însémnă „fabrică de figurine".) Aceste nouĭ morminte, în aceiaşĭ desordine ca şi cele d'ântâĭ, nu se deosebeaŭ de ele întru nimic, ca aspect exterior; ânsĕ conţinutul lor oferea un interes artistic din cele maĭ marĭ. La 1870, Corfianul Gheorghis Anaphantis, ḑis Barba-Gheorghis, stabilindu-se în Skhimatari, începu seria desgropărilor clandestine. Cele ce desveleaŭ el şi aĭ luĭ, eraŭ morminte săpate ca la 7 séŭ 8 picióre adûncime, rânduite de-alungul drumurilor în şir neîntrerupt; capacul lor era format, când de cărămiḑĭ, când de plăcĭ de tuf. Locuitoriĭ satelor Skhimatari, Liatani, Staniatæssi şi Braţi nu întârḑiară de a urma exemplul acestor exploratorĭ. Când guvernul grecesc trămise la Skhimatari ordinul de a se înceta aceste desgropărĭ ilegale, cea maĭ mare parte din morminte eraŭ explorate, rĕmânĕnd numaĭ un numĕr relativ mic.

D-l Stamatakis, archeologul explorator al guvernuluĭ grec, deosebesce treĭ felurĭ de morminte, afară de cele ἐν πουρία;

1⁰) morminte formate din cărămiḑĭ patrate;

2⁰) „ acoperite cu plăcĭ arcuite, semi-sferoidale, şi

3⁰) „ acoperite cu plăcĭ concave.

Dupĕ spusele ţĕranilor exploratorĭ, terracottele s'aŭ găsit în mormintele de-a dreptul săpate în pămĕnt. D-l Dr. Lolling [1]) deosebesce cincĭ felurĭ de morminte:

1⁰) Gropĭ patrunghiulare, la adûncime dela 2—3 metri, ce conţinŭ *arybale, canthare, papades* (păpuşele) şi *animale* de terracotta.

2⁰) Morminte avĕnd capace formate din cărămiḑĭ, la o adûncime de 1 séŭ 2 metri; părţile extreme (la cap şi picióre) sunt, când închise, când deschise.

3⁰) *Larnakes* séŭ sarcofage de pétră, p'alocuré acoperite cu plăcĭ, la adûncime de un metru şi jumĕtate.

4⁰) Morminte din blocurĭ marĭ de pétră porósă, ca şi capacul, adûncĭ de 1 pĕnĕ la 2 metri.

5⁰) Sarcofage, la o adûncime maĭ mică.

---

[1]) Reinhard Kekule: *Griechische Thonfiguren aus Tanagra;* p. 11.

Păreţiĭ interiorĭ aĭ acestor morminte sunt acoperiţĭ cu un strat de stuc, ca de o jumĕtate centimetru şi adese orĭ coloraţĭ; picturile sunt aşa de bine conservate încât se găsescŭ întregĭ şi intacte în momentul desgropăreĭ; aceste picturĭ constaŭ în genere din podóbe architectonice, sinuosităţĭ, ove albastre cu ghióca roşie pe fund alb-gălbuĭ; ba chiar se găsescŭ, rare orĭ ânsĕ, peisage întregĭ, cu boschete, temple, ape, personagiĭ, precum şi scene de vînătóre, în felul celor aflate prin casele de la Pompeĭ.

Necropola Tanagreĭ a fost explorată pe opt drumurĭ,[1]) de-alungul cărora se întindŭ lungĭ liniĭ formate de argila scósă de sub pământ de exploratorĭ; aceste opt drumurĭ sunt următórele:

1⁰) Calea Thebeĭ, ce plécă din partea nordică a Tanagreĭ şi se înfurcesce înainte de satul Braţi; o ramură merge direct către Theba, pe când cea-l'altă, rĕmânĕnd pe clina délurilor, ajunge la Theba prin şesul de la Driţa şi Spaiades. Ambele căĭ aŭ fost explorate pĕnĕ la o distanţă de 10—12 km. de Tanagra, unde linia mormintelor încetéză.

2⁰) Calea la Harma şi Mycalessos, în cât-va paralelă cu precedenta, se depărtéză de Braţi şi o ĭea în spre Nord, trecĕnd pe la biserica în ruine a luĭ Haghios-Vassilis. Cale de 1 km., morminte aŭ fost găsite de ambele părţĭ ale drumuluĭ pe o linie dublă; a fost explorată în întregul eĭ.

3⁰) Calea internă către Chalkis, străbate rîul Laris cam la drépta de Hagios-Vlassis, trece prin satul Skhimatari şi se continuă la Nord spre munţĭ; pĕnĕ la intrarea eĭ în munţĭ a fost explorată; aci şi mormintele aŭ încetat.

4⁰) Calea la Chalkis prin Aulis, străbate rîul Laris ceva maĭ jos, lasă Skhimatari în stânga, şi ajunge la ţĕrm lûngă Dramesi. Pe acest drum, la rĕsărit de Laris, 1 km. de Tanagra, s'aŭ găsit cele patru figurine marĭ, aurite care aŭ trecut în colecţiunea luĭ Saburoff, şi într'ale Museelor din Londra, Berlin şi Paris.

5⁰) Calea templuluĭ Delium (Dhilisi) trece Larisul maĭ jos decât precedenta şi, prin şesul Kokkali, duce direct la mare. In primele duoĕ km. mormintele sunt tăiate în pământ permeabil, din care causă figurinele extrase sunt într'o stare destul de rea.

6⁰) Calea de la Athena prin Oropos, plécă de la rĕsărit de Tanagra, pe malul stâng al fluviuluĭ Asopos, pe care îl trece maĭ jos de Staniatæs; pământul este permeabil şi inundaţiunile ca şi anuale ale Vurienisuluĭ, aŭ stricat maĭ cu totul conţinutul acelor morminte.

---

[1]) Olivier Rayet, *Monuments de l'art antique.* Vol. I.

Dupĕ d-l Haussoulier[1]), Tanagra ar fi posedat treĭ necropole: Kokkali, Bali şi Ghelezi, aşeḑate ast-fel:

1⁰) Ossuariul *Kokkali*, în şesul cu acelaşĭ nume, dincolo de rîul Lari, cu grupele de morminte de lîngă Aghios-Ghiorghios, Ampelia, Potistika, Leotrivi şi Mavro-Vuni, încetând dincolo de Kokkinia; in partea superióră a délului Kokkali maĭ subsistă un piedestal de marmură de Pentelic, rĕmăşiţă nesuficientă spre a puté precisa ce şi cum va fi fost acel monument.

2⁰) Necropola *Bali*, pe teritoriul cuprins între muntele Kerykios şi rîul Lari, conţinĕnd treĭ lungĭ rândurĭ sepulcrale, ca şi paralele între ele, plecând de la Nordul Tanagreĭ spre Nord-Vest. Şi aci avem urmele unuĭ monument antic a căruĭ existenţă ne-o dovedescŭ cincĭ columne dorice tofacee; în apropiere, se află biserica inchinată Sf. Polycarp. Necropola din Bali a fost cea maĭ populată şi anume în partea-ĭ muntósă, căcĭ, dupĕ cum spune Dikearch[2]), Tanagreeniĭ se dedaŭ cu totul agricultureĭ, pentru care îşĭ reservaseră câmpurile; „şesurile eraŭ cultivate cu cereale şi viĭ, délurile vecine cu Parnesul procuraŭ păşunea şi lemnele“.

3⁰) Nekropola *Ghelezi*, în câmpul cu acelaşĭ nume, la Sud de Tanagra, pe partea dréptă a Asopuluĭ, de-alungul drumuluĭ ce conducea din Tanagra la Athena prin Fylæ. De acésta ţinea şi grupa de morminte de lîngă biserica Aghios-Thomas.

D-l Haussoulier[3]) se încércă a precisa vîrsta acestor treĭ necropole; ca fapt sigur, d-sa adnotéză că, în Kokkali s'aŭ desgropat inscripţiile cele maĭ vechĭ; de unde deduce că necropola din *Kokkali* ar fi cea maĭ veche şi că, începĕnd cu délul Kokkali, ea s'a întins cu încetul în spre Ampelia, Aghios-Gheorghios etc. *Bali* este, dacă nu de o egală antichitate cu precedenta, totuşĭ fórte vechĭe; inscripţiĭ archaice s'aŭ găsit, dar puţine la numĕr şi acestea numaĭ în partea muntósă; mormintele din şes aŭ dat câte-va inscripţiĭ, tóte din epoca Macedo-Romană. In ceĭa ce privesce a treia necropolă, *Ghelezi*, nu se póte precisa nimic, ḑice d-l Haussoulier; totuşĭ fără înduoială este posterióră ambelor precedente.

Numĕrul mormintelor explorate în Tanagra este considerabil. Alecos Vassilion le socotesce ca la 8000. D-l Stamatakis a asistat la deschiderea a 800 morminte; d-l Paparigopulos, la 1500.

---

[1]) Haussoulier: *Quomodo sepulcra Tanagraei decoraverint*. Pars I. pag. 8: „Tres igitur Tanagræorum necropoles novimus quas locis quos occupant appellare expedit: I. Kokkalianam cum suburbiis orientem, versus atque inter orientem et septentriones. II. Balianam, a septentrionibus atque inter septentriones et occidentem. III. Ghelezianam, versus meridiem“.

[2]) In Müller, *Fragmenta historicorum græcorum*. Tom. II. p. 254.

[3]) Haussoulier, *op. cit.* pag. 11—12.

7⁰) Calea la Athena prin Fylæ, plécă de la sudul Tanagreĭ, la 100 paşĭ de biserica Haghios-Theodoros către Liatani, după care linia mormintelor încetéză, solul devenind cu totul stâncos.

8⁰) Calea Plateeĭ, plécă din Sud-Vest pe la piciórele délurilor de pe malul stâng al Asopuluĭ, ducênd pênĕ în şesul Leuktreĭ. Mormintele sunt pe maĭ multe rândurĭ, dar aŭ fost explorate şi întrebuinţate de Romanĭ.

In fundul sarcofaguluĭ zacŭ osemintele mortuluĭ; contrar mormintelor archaice care conţinŭ un mare numĕr de vase dispuse în jurul cadavruluĭ, acestea aŭ numaĭ un singur vas, de o dimensiune destul de mare, în forma *bombylelor* şi în genere de colóre roşie, fără nicĭ o podóbă.

Acest vas e nelipsit în mormintele epoceĭ a duoa, de bună sémă destinat să conţină libaţiunea mortuluĭ; obiceiul s'a păstrat pênĕ ad̦ĭ; ţĕraniĭ beoţienĭ punŭ o ulcică cu apă la căpĕtiĭul mortuluĭ. D-l Stamatakis constată că mortul are, de o parte a capuluĭ, vasul cu apă, de cea-l'altă o figurină de terracottă şi, avênd braţele întinse de-alungul corpuluĭ, ţine în fie-care mână câte o statuetă; apoĭ una séŭ duoĕ se află la picióre. Vasul cu apă stă la drépta capuluĭ, aşa încât statueta din stânga pare a'şĭ fi căpĕtat locul, din simetrie. Daca mormêntul conţine numaĭ o singură figurină, atuncĭ locul eĭ este de-a stânga capuluĭ. Afară de statuetele cuprinse în interiorul mormêntuluĭ, se maĭ găsescŭ numeróse statuete şi d'asupra capaculuĭ. Se pare că chiar în momentul înmormêntăreĭ, ele aŭ fost sparte, de óre ce adesé se găsescŭ în interior capete şi fragmente de figurine, care, completate cu fragmentele exterióre găsite în jurul mormêntuluĭ, ne daŭ statueta completă.

E firesc lucru ca figurinele depuse pe mormênt să se fi prăpădit; rare orĭ subsistă capul, ca partea cea maĭ puţin resistentă. Adesé se găsesce capul uneĭ figurine în mormênt, corpul în afară şi vice-versa; fapt ce confirmă suposiţiunea că figurinele aŭ fost sparte în momentul înmormêntăreĭ. Când mortul era ars, întêmplare destul de rară, terracottele eraŭ arse cu el. Cea maĭ mare parte din sarcofage, conţinŭ numaĭ vasul bombylic cu apă; unele ânsĕ, — de sigur ale ómenilor bogaţĭ séŭ cu véd̦ă, — conţinŭ statuete, duoĕ pênĕ la treĭ în genere, cincĭ pênĕ la şése cel mult. Aşed̦ate acolo unde maĭ rĕmânea un spaţiŭ gol, între cadavru şi păreţiĭ mormêntuluĭ, séŭ că ele se găsescŭ căd̦ute şi sparte, câte o dată chiar întregĭ şi în picióre, séŭ, daca mormêntul a rĕmas închis hermetic, atuncĭ statuetele se scotŭ intacte, tot atât de întregĭ şi nevătămate sub raportul coloritului, ca în d̦iua în care aŭ fost d̦epuse de o mână cuviósă. Dacă spaţiul mormêntuluĭ fusese pré mic spre a conţine numĕrul pré mare al statuetelor, pietatea rudelor a săpat alăturĭ o grópă, ce de multe orĭ conţine un mare numĕr de figurine, séŭ le-a depus în jurul capaculuĭ; în genere, se găsescŭ numaĭ ca la duoĕ-d̦ecĭ statuete depuse afară; se citéză ca

raritate, unul în jurul căruia numĕrul figurinelor să se fi ridicat la cincĭ-ḑecĭ. Ast-fel expuse la orĭ-ce soiŭ de intemperiĭ, terracottele sunt, din nefericire, rare orĭ întregĭ şi maĭ tot-d'a-una în stare fragmentară; de abĭé unele potŭ fi reconstruite şi lipite. Din cele găsite întregĭ, mare parte sunt acoperite cu un strat ce le învĕluĭe cu totul, ca o incrustaţie fórte dură; altele sunt atât de umede, încât se facŭ fărîmăturĭ la cel maĭ mic transport, ba chiar numaĭ o uscare pré repede le distruge cu totul. Cele maĭ puţin vătĕmate aŭ perdut coloritul, rĕmânĕnd numaĭ pe alocuré numeróse urme de o coloraţiune exuberantă.

Domniĭ Pottier şi Reinach [1]) împartŭ obiectele găsite în morminte, în patru categoriĭ şi anume:

1⁰) Obiecte ce aŭ aparţinut mortuluĭ, ca: oglinḑĭ, ace, cutiĭ, sticluţe de parfum etc.

2⁰) Obiecte destinate a conţine mâncărĭ şi bĕuturĭ: vase, cupe, farfuriĭ, sticle, etc.

3⁰) Monete, obolul luĭ Charon; ele ajută la precisarea epoceĭ uneĭ necropole.

4⁰) Figurinele de terracottă, ce formézá o categorie cu totul specială, obiecte a căror destinaţie este acum âncŏ în discuţie.

„E greŭ a nu vedé óre-care relaţiune între terracottele găsite într'un mormênt „şi sexul séŭ etatea mortuluĭ", — continuă autoriĭ *Necropoleĭ din Myrina* [2]). Fără de a stabili o regulă absolută în acéstă privinţă, putem afirma că sepulcrul uneĭ femeĭ, va conţine statuete representând numaĭ femeĭ şi, dintre divinităţĭ, pe Afrodita, pe Eros, pe Demeter şi Nyke. In mormêntul unuĭ bărbat, vom găsi statuete masculine şi femenine, cam în numĕr egal, unele în raport cu cele-l'alte, şi, dintre ḑeĭ, maĭ ales pe Dionysos cu thiazul sĕŭ, pe Herakles, Atys etc. Mormêntul unuĭ copil admite figurinele representând pe Eros, dar şi statuete de bărbaţĭ şi femeĭ. Adesé chiar statuetele şi mĕrunţişurile sunt legate de corpul copiluluĭ; jucăriile, arşicele denotă că aceste obiecte se apropriaŭ gustuluĭ persóneĭ căreia se destinaseră.

Intr'un acelaş mormênt găsim statuete care parŭ a fi eşite dintr'un acelaş atelier. Acéstă similitudine se observă, nu numaĭ ca colóre a lutuluĭ şi ca styl al figurineĭ, ci şi ca subiect, cŏcĭ de multe orĭ este acelaş şi se repetă de duoĕ séŭ treĭ orĭ într'un acelaş mormênt. Adesé orĭ terracottele te facŭ să creḑĭ că aŭ fost cumpĕrate tóte de la acelaş olar, spre a fi întrebuinţate în obiceiurile sepulcrale, şi că o anumită orânduială a grupat în mormînt statuetele găsite aḑĭ fără nicĭ o ordine [3]).

---

[1]) Pottier et Reinach, *La Nécropole de Myrina;* pag. 144—150.

[2]) Iidem, *op. cit.*

[3]) Iidem, *op. cit.* p. 108: „On a plus d'une fois l'impression qu'une rangée de terre-cuites a dû être prise

Din aceste observărĭ reiesŭ, între altele, două fapte: că în mormintele bogate, acelaş typ e repeţit de maĭ multe orĭ; şi apoĭ, că figurinele grotesce se găsescŭ maĭ ales în mormintele copiilor.

In „*Griechische Thonfiguren aus Tanagra*“ [1]), Reinhard Kekule reproduce descrierea a cincĭ morminte făcută de Dr. Lolling intr'o dare de sémă la Institutul archeologic german din Athena. Iată cum e descris ultimul din acele morminte: „E îndreptat de la Nord către „Sud, cu căpĕtîiul în spre miéḑă-nópte; s'a găsit acoperit cu plăcĭ înclinate una către alta. „In colţul Nord-Vestic, afară de grópă, s'a găsit în picióre una din cele maĭ frumóse terra-„cotte; în unghîul Nord-Estic, duoĕ din sticluţele fórte obicĭnuite; în interiorul mormêntuluĭ, „o cutiuţă cu capac, bine conservată. Lûngă terracotta cea frumósă, ăncŏ una în fragmente; „o alta, tot fragmentată în partea opusă lûngă sticluţe; în unghiul Nord-Estic, o lampă „négră de mormênt; în unghiul Sud-Estic, un pahar“.

Inscripţiĭ s'aŭ găsit în Tanagra, dar maĭ nicĭ o dată la locul lor primitiv şi nicĭ o dată în legătură cu vre un mormênt ce a conţinut terracotte. Decĭ, mormintele din Tanagra conţinŭ: vase zugrăvite şi vase negre, de lut ars, lămpĭ, figurine de argilă, vase de sticlă, mobile micĭ, gătelĭ, giuvaĭere şi pe alocuré, scoicĭ.

Din nefericire nu se póte precisa localitatea unde s'aŭ găsit cele maĭ frumóse dintre statuetele tanagreene. Dupĕ Alecos Vassilion, ḑice d-l Rayet [2]), ar fi pe drumul ce ducea la Aulis, la Estul rîuluĭ Laris, un kilometru departe de Tanagra, cam pe lûngă viile Skhimatarioţilor şi biserica Aghios-Ghiorghios, unde s'aŭ găsit cele maĭ multe colorate şi aurite. Tot p'acolo s'a descoperit şi grupa archaică a luĭ Dermys şi Kitylos, întrebuinţată drept mormênt; în duoĕ morminte învecinate s'aŭ găsit 36 figurine; una din ele, maĭ de remarcat, este statueta uneĭ femeĭ, al căreĭ exterior trădéză o ḑeiţă; un vĕl îĭ acoperă trăsurile feţeĭ pline de o maiestate senină; *stefanosul* îĭ este visibil, cu tóte că e acoperit de vĕlul ce cade pe ambiĭ umerĭ; mânele sunt aduse pe pept, gestul symbolic al Kurotrofelor; numaĭ partea superióră a corpuluĭ îĭ este representată. Atîrnată în mormênt cu ajutorul uneĭ sforĭ trase prin duoĕ găurĭ dispuse de ambele părţĭ ale capuluĭ, ḑeiţa părea înmor-

---

chez le même marchand pour servir aux rites de l'ensevelissement. Nous avons même constaté, a plusieures reprises qu'un certain arrangement symétrique avait autrefois présidé au groupement des figurines réunies maintenant sans ordre dans le même tombeau.“

[1]) Reinhard Kekule, *Griechische Thonfiguren aus Tanagra*, Einleitung.

[2]) O. Rayet, *Les figurines de Tanagra au Musée du Louvre*, în *Etudes d'Archéologie et d'Art*.

mêntată pênĕ la brîŭ, disposiţie ce la Grecĭ caracterisa o divinitate chtoniană. D-l Heuzey o numesce Demeter.

De acest fel maĭ sunt şi alte bustur̆ĭ tanagreene, un Dionysos cu un oŭ şi cu un canthar, Athena cu Gorgonion, ca şi Demetra ce se află în Luvru.

„Ar fi fórte interesant,—ḑice d-l Martha [1]),—de a sci cu precisiune locul ce'l ocupaŭ „statuetele în mormênt; unele aŭ fost arse—casul e fórte rar în Tanagra, deşi fórte fre„quent în Beoţia occidentală, la Theba, Thespie şi Thiste—şi sunt cu totul înnegrite; altele „sunt neatinse. Unele tocite dovedescŭ că aŭ fost sparte maĭ înainte de a fi ingropate; „altele sunt rânduite cu grijă în jurul mortuluĭ. Óre, tóte aceste împrejurărĭ să fie indife„rente? séŭ a existat o lege care a presidat la aceste obiceiurĭ neînţelese de noĭ, lege care, „printr'o cercetare amĕnunţită a tĕrâmuluĭ şi o informare minuţiósă pe lûngă ceĭ foştĭ de „faţă la desgropărĭ, ne-ar permite cel puţin s'o întrevedem?" Dar acéstă informare este un lucru fórte greŭ, ca şi cu neputinţă. Cercetările se facŭ cu dificultate; legile grecescĭ, care permitŭ exploatarea mormintelor numaĭ cu consimţimîntul Ministeruluĭ Instrucţiuneĭ publice, în virtutea cărora jumĕtate din cele găsite aparţinŭ Statuluĭ, sunt fórte riguróse; lucrătoriĭ, ţĕraniĭ în genere, sunt aşa de prost plătiţĭ încât maĭ tóte exploatările se facŭ în mod clandestin; de aci resultă că mormintele explorate sunt cu grijă închise, că statuetele ce nu se potŭ transporta sunt distruse; decĭ că fórte rar poţĭ fi sigur de localitatea provenințeĭ lor. D-l O. Rayet [2]) mărturisesce că, in timp de patru anĭ, 'ĭ-a fost peste putinţă să asiste la deschiderea vre unuĭ mormênt.

Pericolele la care statuetele sunt expuse, sunt aşa de numeróse încât e de mirare când ajungŭ unele pênĕ la noĭ întregĭ.

Dupĕ d-niĭ Pottier şi Reinach [3]), daca statueta a trecut prin cincĭ împrejurărĭ, fórte periculóse existenţeĭ sale, fără să fi suferit întru ceva, numaĭ atuncĭ ne provine întrégă.

1⁰) Adese orĭ ceĭ vechĭ spărgeaŭ într'adins statuetele maĭ înainte de a le depune în mormênt; ca să fi scăpat întregĭ, prima condiţie este să nu le fi spart atuncĭ.

---

[1]) J. Martha, *Catalogue des figurines en terre-cuite au Musée de la Société archéologique d'Athènes*: „Il serait très intéressant d'avoir sur la disposition des tombeaux et la place qu'y occupaient les figurines, des renseignements; les unes ont été brulées et sont noircies, les autres intactes. En voici dont les arêtes usées montrent qu'elles ont été brisées avant d'être jetées dans la terre; en voilà d'autres rangées avec soin autour du mort. Toutes ces circonstances sont elles indifférentes ou bien y a-t-il sous cette variété d'usages inexpliqués, une loi qu'une étude attentive du terrain et des renseignements empruntés aux témoins des fouilles, permettraient au moins d'entrevoir?"

[2]) Rayet, *Les figurines en terre-cuite au Musée de Louvre;* în *Etudes d'Archéologie et d'Art.*

[3]) Pottier et Reinach, *Nécropole de Myrina,* pag. 136.

2⁰) Altă condiţiune este ca, aruncate şi grămădite fără precauţiune în jurul mortuluĭ, printr'o cădere maĭ puţin bruscă, figurinele să se fi conservat întregĭ.

3⁰) Apoĭ ca, pămêntul ce le-a priimit să nu fi fost umed, fiind că umeḑéla le înmóĭe încât se sfărămă de la sine.

4⁰) Apoĭ ĭar, ca să fi scăpat neatinse în momentul extragereĭ lor din mormênt, moment în care sunt expuse la loviturile uneltelor exploratoruluĭ.

5⁰) In fine, ca, după ce aŭ fost extrase din pămênt, să nu sufere vre o daună prin transportare.

III.

Statuetele tanagreene; fabricarea lor; lutul întrebuinţat şi procederile de fabricaţiune. — Typul figurinelor; subiectul şi individualitatea lor. — Imbrăcăminte, încălţăminte şi peptĕnătură.

n Tanagra luxul mormintelor consista nu în vase, ci în statuete. Acestea excludŭ aşa ḑisele *papades*, figurine de argilă, lucrate fórte naiv, incontestabile jucăriĭ, despre care se crede că nu arŭ fi de origine grécă. Corespunḑĕnd cu vasele micĭ neîmpodobite, din cele maĭ archaice, ce se găsescŭ în sepulcrele tanagreene, avem statuete de o rigiditate vechĭe, imitând *xoanele* de lemn şeḑĕnd jos, séŭ în picióre. Apoĭ, în locul vaselor fine, avem o lume întrégă de statuete fine, neîntrecute în graţie, aşa ḑisele *Statuete* séŭ *Figurine tanagreene.*

Dimensiunile acestor figurine sunt fórte variabile; cele maĭ marĭ sunt de 38 cm.; cele maĭ micĭ, abié de 8. In genere, cele maĭ multe variéză între $0^m.15$ şi $0^m.25$. Tóte sunt prelucrate numaĭ în faţă, unde modelarea s'a făcut cu multă îngrijire. Spatele presentă o suprafaţă rotunjită, fără indicaţie de mişcare séŭ draperie; cel mult e o stofă a mantieĭ, care în genere nu lipsesce de la aceste frumóse statuete. O gaură de rĕsuflare (trou d'évent) a fost tăiată în spate, pe când lutul era âncŏ móle, spre a înlesni evaporarea apeĭ din argilă şi a provoca uscarea internă. Acéstă deschiḑĕtură este maĭ tot-de-auna dreptunghiulară şi în genere destul de mare; la figurinele cele maĭ marĭ, se observă âncŏ o atare resuflătóre şi în mijlocul bazeĭ. Maĭ tóte statuetele sunt aşeḑate pe o placă fină de lut, ţinĕnd loc de piedestal, aplicată şi adaosă înaintea cócereĭ; fixaţiunea eĭ nu pré este sigură; o simplă sguduitură o póte deslipi. Câte odată acéstă placă subţire este înlocuită printr'un adevĕrat piedestal ce face parte direct din corpul statueteĭ, ne fiind adăogat ca placa

fină de care vorbirăm; în acest cas piedestalul iea diferite forme, séŭ că similézā câte-va trepte, séŭ un soclu rotund. După felul acestor baze, ne orientăm în cât-va, în determinarea localităţeĭ care a produs orĭ ce statuetă.

Care era procederea fabricăreĭ? D-l Pottier [1]) enumĕră cincĭ operaţiĭ distincte, prin care lutul era transformat în statuetă, şi anume:

1⁰) Frămêntarea pasteĭ argilóse,

2⁰) Fasonarea cu mână séŭ în formă orĭ calîp (moule),

3⁰) Retuşarea séŭ îndreptarea cu lopăţica,

4⁰) Cócerea,

5⁰) Colorarea şi une orĭ, poleitul.

Mlădierea lutuluĭ se făcea cu mâna, când obiectul era mic, ca: *animale, păpuşele* séŭ *paiaţe*, ale căror membre separate se uneaŭ apoĭ unele de altele. Totuşĭ fabricarea obiectuluĭ în formă oferea maĭ multe avantagiĭ, fiind maĭ sigură, de óre-ce înlătura o mulţime de accidente în momentul cócereĭ; apoĭ maĭ da şi păreţilor cât maĭ puţină grosime, ceĭa ce făcea ca statueta să fie fórte uşóră, una din principalele calităţĭ ale originalelor antice. Forma séŭ calîpul (le moule) era tot de terracottă, ajunsă la o mare tărie; în genere, avea forma uneĭ piramide; fiind găunósă, ea se descompunea uşor în părţĭ neegale; drept dovadă, avem una găsită lûngă Pireŭ, care servea pentru fabricarea statuetelor de *Efebĭ şeḑênd*. Figurinele micĭ se lucraŭ dintr'o dată, cu cap şi cu soclu; lucrătorul lua lutul şi cu degetul îl face să pĕtrundă în tóte unghiurile calîpuluĭ; după acest prim strat, urmà un al duoilea şi al treilea, pênĕ ajungea la grosimea cerută; apoĭ obiectul se expunea la aer spre a provoca uscarea. Pentru statuetele maĭ marĭ şi maĭ complicate, se cerea maĭ multe forme; părţile acestea diferite se uneaŭ cu *barbotină* (argilă liquidă), ce le apropia şi le unea perfect unele de altele. De ordinar, duoĕ forme eraŭ de ajuns: faţa anterióră, fără cap şi extremităţĭ, şi spatele, fórte rar modelat. Ele se uneaŭ de umerĭ şi, cu adaosul capuluĭ şi al membrelor, se obţinea statueta în întregul eĭ. Figurina ast-fel întocmită, era cu totul găunósă. Ca şi accesoriile, baza era lucrată separat, de meşteriĭ din Tanagra; în deobşte, acéstă bază este, cum am maĭ ḑis, o tăbliţă pătrată séŭ dreptunghiulară, fórte fină. In Corinth, soclul se modelà de o dată cu statueta. In Locrida, soclul se făcea înalt, masiv, cu una séŭ maĭ multe trepte, de 5—6 cm.; rĕsuflătórea e enormă; începênd de la gût, ea se prelungesce pênĕ la bază; păreţiĭ de terracottă sunt groşĭ. In Myrina, avem un soclul séŭ patrat, séŭ rotund, ânsĕ tot-d'a-una înalt.

Figurinele care se asémĕnă întocmaĭ, nu sunt în tot-d'a-una de acelaşĭ dimensiune;

[1]) Pottier, *Les statuettes de terre-cuite dans l'Antiquité.*

decĭ nu eşite dintr'una şi aceiaşĭ formă; dar una a servit drept calîp celeĭ-l'alte. Statueta a doua va fi maĭ mică decât prima şi aşa, treptat, avem o serie descrescêndă de representărĭ identice.

Ânsĕ statueta ast-fel eşită din formă, e próstă, fără viaţă; îndreptarea o învieză. Acéstă operaţie consistă în a îndrepta cu lopăţica (l'ébouchoir) argila jilavă, spre a 'ĭ perfecţiona amĕnuntele. Aci e partea artistică a meşteşuguluĭ. Îndreptarea la terracotte corespunde cu lustruitul la sculptură. O figurină îndreptată se distinge dintr'o dată de alta neîndreptată. Lucrătoriĭ tanagreenĭ aŭ dat dovedĭ de o sciinţă adâncă şi de o fineţă extremă, maĭ ales în arta îndreptăreĭ. Cu totul diferită întru acésta de Locrida şi de Tegea, Tanagra are puţine figurine neîndreptate. Starea grosolană a statuetelor italiote provine din lipsa de îndreptare. Lucrătorul tanagrean care îndreptă era, fără înduoiélă, un artist în felul sĕŭ; ni'l putem închipui, şedênd în mijlocul colecţiuneĭ de capete, de accesoriĭ etc., — tóte adaose maĭ târdiŭ —, luând un cap spre a'l împlânta în corpul ce d'abĭé eşise din formă, dând făptureĭ sale printr'o simplă înclinare a capuluĭ, după fantasia momentuluĭ, o expresie melancolică séŭ vióĭe, şi în acelaş timp, dând la duoĕ figurine identice, expresiĭ diferite; schimbă séŭ înfundéză cutele, adaogă alte accesoriĭ, aşa încât cu un numĕr de forme, relativ mic, să pótă căpăta o varietate imensă.

D-l Jules Martha[1]) citéză o fantasie vĕdită a unuĭ meşter olar; avea în mână figurina uneĭ fecióre, îngenuchiată ca *Jucătórele de arşice*; printr'un capriciŭ straniŭ, a prefăcut'o în *Satyr*, punêndu-ĭ un atare cap şi simulând cu vêrful dalteĭ, asperităţile peleĭ pĕróse.

D-l Furtwængler[2]) dice: „Indreptarea cu lopăţica a procurat capetelor din sta„tuetele tanagreene gingăşia care le distinge". E de observat că aceste figurine câştigă în gingăşie orĭ de câte orĭ sunt aşedate pe un loc maĭ sus, maĭ înalt; ceĭa ce face să li se atribuĭe destinaţia de a fi fost puse sus, în detrimentul faptuluĭ că se găsescŭ în morminte.

Indreptăreĭ urméză cócerea. De acésta depinde reuşita statueteĭ; dacă evaporaţiunea nu se face treptat, dacă temperatura e pré înălţată, statueta crapă séŭ se topesce, lipirea nu se face şi tótă munca devine zadarnică. Rĕsuflătórea, oferind aburilor spaţiŭ pentru exhalare, împedecă o rupere eventuală; focul trebuia menţinut la o temperatură moderată.

Cócerea nu se făcea pré tare, dovadă că multe statuete absorbŭ umedéla, lucru de care rare orĭ potŭ fi ferite. Statuetele, după ce aŭ fost îndreptate, treceaŭ în mânele pictoruluĭ care le coloră. O minimă parte din terracottele tanagreene maĭ păstréză urme de

[1]) Juies Martha, *Catalogue des terre-cuites* etc.

[2]) A. Furtwængler, *Collection Sabouroff*. Introduction p. 8: „Chez les artistes de Tanagra le modelage est enlevé avec une vigueur particulière, ce qui prête aux têtes le grand attrait qui les distingue."

colorĭ; dar gândindu-ne la timpul cât ele aŭ fost supuse umeḑeleĭ pămêntuluĭ şi observând că maĭ tóte cele găsite în interiorul sarcofagelor presentă în tot-d'a-una urme de colorĭ, e uşor de conchis, e evident chiar că statuetele tanagreene trebuĭe să fi fost colorate. „Terracottele bine conservate sunt colorate din cap pênĕ în picióre", — ḑice d-l O. Rayet[1]). „Tóte statuetele antice de terracottă aŭ fost colorate" — adaogă d-l Pottier[2]).

Mult timp s'a creḑut că cócerea urmà coloraţiuneĭ; dar se făcea cu totul contrariŭ; colorile eraŭ aplicate la temperatura ordinară, de unde şi provine slaba lor adherenţă. Probabil că statueta se afunda maĭ antîiŭ în apă de var (lapte de gyps cu cerusă); cĕcĭ colorile aplicate d'asupră-ĭ reuşescŭ maĭ bine; acésta ne-o denotă dungĭ albe ce se maĭ vĕdŭ dupĕ ce colórea a dispărut. Când o statuetă e curăţită de stratul de pămênt ce o acoperea, stratul de colóre, devenit fórte friabil subt acţiunea umeḑeleĭ, cade de la sine; dar când e bine curăţită, figurina e tot atât de próspĕtă ca acum duoĕ miĭ de anĭ. Haĭnele, veşmintele păstréză urme de albastru, roşu şi trandafiriŭ. Albastrul, aşa numitul *albastru de Egypt*, un silicat de cupru, a căruĭ compunere a descris'o Vitruviŭ, e o colóre solidă, adese orĭ bine conservată. Roşul ce se întrebuinţa este un oxyd de fer. Colórea roză, cea maĭ puţin bine păstrată, este probabil o preparaţiune de chinovar. Afară de acestea, se maĭ găsescŭ rare orĭ urmele unuĭ violet deschis, apoĭ verde, alb, cenuşiŭ închis, negru şi câte o dată galben. Poleite sunt numaĭ bijuteriile ca: diademe, colane, cerceĭ şi rare orĭ benḑĭ fine, bordure de veşminte. Pĕrul e în tot-d'a-una castaniŭ roşcat. Artistul a voit să fixeze colórea pĕruluĭ Beoţienelor, acel castaniŭ-auriŭ lăudat de Dikearch[3]), pe care şi aḑĭ îl întîlnim în Grecia, acolo unde poporîmea a rĕmas maĭ neamestecată. Buzele sunt însemnate printr'un roşu viŭ, ochiĭ printr'o pupilă albastră ce ne amintesce pe γλαυκῶπις Ἀθηνᾶ; un arc negru desemnéză sprâncéna; obrajiĭ sunt de un roz delicat. Unele colorĭ, dar cam puţine, aŭ de-asupra lor un fel de smalţ transparent şi tare, ce dă o gingăşie particulară figurinelor, care aŭ obrajiĭ acoperiţĭ cu ele. In Italia, s'aŭ găsit fórte rar urme de colorĭ; Museul din Palermo păstreză ânsĕ duoĕ ast-fel de figurine de femeĭ, din Solunto.

Tanagra dovedesce perfecta artă a polychromieĭ. Nicĭ o dată o statuetă tanagreană n'a fost poleită d'a'ntregul. Smyrna a dat câte-va exemplare cu poleiturĭ; dar acelea sunt contrafacerĭ de bronz.

Părţile nude sunt, séŭ de un gălbuiŭ deschis, séŭ de un roz palid, nicĭ o dată poleite.

---

[1]) O. Rayet, *Les Figurines de terre-cuite au Musée de Louvre.*

[2]) Pottier, *Les statuettes de terre-cuite dans l'Antiquité*: „Toutes les statuettes antiques de terre-cuite étaient peintes."

[3]) Müller, *Fragmenta historicorum graecorum.*

Terracottele tanagreene sunt de o frumuseţe cu totul particulară; dimpreună cu cu cele siciliote şi cele din Attica, ele representă typul frumuseţeĭ helene, al graţieĭ uşóre şi naturale. Póte că terracottele siciliote să fie maĭ interesante ca deosebirĭ de typ; dar capul Tanagreenelor este incontestabil de o maĭ mare graţiositate şi clasicitate; „Tana„grenele sunt expresia prin excelenţă a arteĭ attice", — ḑice R. Kekule[1]).

Pasta argilósă din care aŭ eşit Tanagreenele este ast-fel descrisă de d-l Martha[2]): „Lut galben închis, fin, bine împetrit; absórbe apa cu o mare iuţélă; puţin dens, fórte „uşor şi fragil; se sgârie cu unghia; spărtura e aspră şi nelucíósă. In genere, figurinele „sunt puţin cópte."

In fabricarea tutulor acestor terracotte sunt multe procederĭ cu totul comune; se observă ânsĕ óre care diversitate, atât în procederile industriale, cât şi în simţimêntul artistic; chiar daca operile provinŭ dintr'o aceĭaşĭ localitate, totuşĭ nu ĭesŭ din mâna unuĭ aceluĭaşĭ artist. Dintr'acéstă causă, puţin câte puţin, vedem, sub numele generic de *Tanagra*, maĭ multe fabricĭ, maĭ multe ateliere, învecinate prin artă şi localitate, dar avênd fie-care un typ al sĕŭ, o caracteristică deosebită şi independentă. Cât de interesant ar fi de s'arŭ puté precisa aceste ateliere! D-l Rayet[3]) deosebesce următórele, întru ceĭa ce privesce atelierele séŭ fabricile:

1⁰) Producte fără diferenţă esenţială de fabricare, aparţinênd aceleĭaşĭ scóle ceramice, dar care nu ĭesŭ tóte din acelaş cuptor. Argila e fórte uşóră, bine împetrită, de o colóre brun-deschis, dând câte o dată în cenuşiŭ; suprafaţa e cu aparenţa prăfuită, granulósă şi nelustruită. In genere, statuetele din acéstă proveninţă sunt pré puţin arse şi se surpă în momentul descopereriĭ lor, subt influenţa brusceĭ trecerĭ de la umeḑela pămêntuluĭ la căldura sóreluĭ; supuse la acţiunea apeĭ, ele se separă în straturĭ şi absorbŭ apa cu atâta iuţélă încât lichidul introdus în poriĭ lor, produce un sgomot fórte perceptibil. Ca artă, proporţiile sunt păstrate cu justeţă; multă delicateţă, viaţă şi mişcare; în genere, de o graţie încântătóre, fără pretenţiĭ; ca colorĭ, puţin alb şi lipsă totală de colorile verde şi violet. Dupĕ d-l Rayet, treĭ părţĭ din statuetele tanagreene sunt proveninţe ale aceste̡ĭ fabricĭ.

2⁰) Fabrică situată probabil la Thiste, în Beoţia occidentală séŭ, dupe d-l Lenormand, la Thespie; aci orĭ acolo, ca în tótă Beoţia, pămêntul are acelaş aspect albicios şi calcaros. Producţiunile aceste̡ĭ fabricĭ sunt puţin numeróse; lutul cu mult maĭ greŭ, maĭ copt, maĭ puţin poros; grăuntele îndesat, cu unghiurĭ ascuţite, suprafaţa netedă şi de cele maĭ multe

---

[1]) R. Kekule, *Griechische Thonfiguren aus Tanagra*; Einleitung.

[2]) Martha, *Catalogue des terre-cuites d'Athenes*.

[3]) O. Rayet, *Les figurines de Tanagra au Musée du Louvre*, în *Études d'Archeologie et d'Art*.

orĭ, smălţuită. Apa şi aerul nu vatĕmă întru nimic aceste producţiunĭ; ele se curăţă cu uşurinţă. Ca execuţiune artistică sunt mediocre; capetele sunt ceva cam marĭ, proporţiile pré scunde şi masive; în poze şi subiecte, o vĕdită pretenţiune; ca colorĭ de predilecţie, găsim verdele deschis şi albul smălţuit. Verdele pare a fi fost o particularitate a acesteĭ fabricĭ; pĕrul e în deobşte de un castaniŭ maĭ închis şi maĭ puţin auriŭ; figurinele sunt tóte fără pălărie, cu capul gol şi pórtă pĕrul împletit în códe şi bine încolăcit pe crescet.

3⁰) Fabrică, care, după Pausanias[1]), era în Aulis pe Eurip, localitate cuprinsă în teritoriul Tanagreĭ. Tot el ne spune că Aulis era un sat locuit numaĭ de olarĭ. Productele acestuĭ atelier sémĕnă mult cu ale precedentuluĭ, ca duritate, greutate şi cócere a lutuluĭ. Diferenţa o găsim în caracterul artistic; figurinele, femeĭ în tot-d'a-una, sunt puse pe piedestale rotunde şi sunt de dimensiunea cea maĭ mare usitată în terracotte. Capul este de mărime mijlocie, p'alocuré póte pré mic; peptul cu totul neted; şoldurile d'abĭé indicate, corpul pré lung, şuĭu şi de o stângăcie disgraţiósă; cutele veşmintelor sunt verticale; colórea cea maĭ usitată este albul smălţuit; cele-l'alte colorĭ lipsescŭ maĭ cu totul.

4⁰) Fabrică situată probabil în însăşĭ Tanagra; productele eĭ sunt rarĭ şi de dimensiunea cea maĭ mică; lutul întrebuinţat e tare şi bine copt, destul de greŭ, deşi maĭ puţin greŭ ca la figurinele eşite din cele duoĕ fabricĭ precedente. Rĕsuflătórea lipsesce maĭ cu totul, deşi figurinele sunt în tot-d'a-una găunóse; de ordinar, soclul cel fin lipsesce. Drept caracter artistic, notăm o eleganţă în atitudine şi în disposiţia veşmintelor. Figurinele sunt de o simplitate exemplară, care ânsĕ nu exclude cochetăria. Fiind de o execuţie desĕvêrşită, îndreptările (les retouches) sunt fórte îngrijite, colorile aplicate cu precauţiune, peptănătura delicată, obrazul fin şi graţios. Formele corpuluĭ sunt adese orĭ expuse şi braţele, góle; câte odată un sîn e desvelit. Nudul e de un colorit fórte palid şi costumul se reduce în genere la o tunică uşóră, lipită de corp şi în tot-d'a-una albă. Dacă, afară de tunică maĭ figuréză şi o altă haĭnă, atuncĭ acésta e dispusă aşa ca să nu ascundă formele; coloratul consistă în feţe dulcĭ şi plăpânde, ca un roz palid, séŭ un violet deschis.

Subiectele tratate în diferitele ateliere sunt mereŭ aceleaşĭ. Evident că fabricele regiuneĭ tanagreene se inspiraŭ tóte din aceleaşĭ ideĭ şi, orĭ care va fi fost rivalitatea lor comercială, ele formaŭ numaĭ o singură scólă ceramică, de o unitate remarcabilă. Acéstă

[1]) Pausanias. IX.

unitate este atât de mare încât provócă idea că aceste figurine s'aŭ născut în aceïaşĭ epocă. Nicĭ una nu arată transiţia de la o artă primitivă la cea maĭ înaltă, la arta în apogeŭ; nicĭ una nu denotă o mediocritate care abié se încércă; nicĭ una nu trădéză acea decadenţă în artă, când gustul şi moda sunt înjosite. Cŏcĭ, într'adevĕr se pare că un capriciŭ al modeĭ a produs de o dată pe tóte aceste Tanagreene, frumóse, delicate, graţióse; că ele s'ăŭ născut tóte într'un timp când îndemânarea lucrătorilor celor maĭ simpli era stimulată prin vederea atâtor cap d'opere; că, în timp de unu séŭ duoĕ secole, se obicĭnuià ca ele să fie depuse în morminte, şi că dispariţiunea lor şi a fabricilor din care ele eşĭaŭ, se datoréză uneĭ brusce schimbărĭ a modeĭ şi a gustuluĭ, care aŭ făcut să lipséscă amatorĭ pentru asemené terracotte.

Fie-care localitate îşĭ avea typul sĕŭ de predilecţie; în Tanagra, prepondera *Tĕnĕra femeïe* drapată artistic în himationul eĭ; iar în Locrida, *Efebul nud* cu pĕrul buclat, şi încununat cu cununĭ de frunḑe; în Tegea, *Hydrofora* în picióre şi acoperită cu un vĕl, iar în Myrina, *Afroditele*, *Victoriile*, *Eros* şi *Syrenele funerare*. Typul tanagrean diferă de typul praxitelic; cel maĭ rĕspândit este *Tĕnĕra femeïe*, cu nasul drept şi prelungit, typ ce se apropie maĭ mult de cel pompeian. D-l Furtwængler [1]) găsesce că Tanagreneele, comparate cu terracottele cele maĭ bune ale epoceĭ praxitelice, perdŭ mult; că sunt recĭ ca aspect; că capetele lor nu sunt în de ajuns idealisate; că le lipsesce lărgimea şi libertatea în liniĭ. Acésta n'a fost părerea celor vechĭ. Formele călĕtoreaŭ fórte mult; *Femeïa drapată* o regăsim în Cyrena, în Asia-mică, în Taurida. Acésta chiar constituie o dificultate în precisarea locululĭ de proveninţă a statuetelor. Statuetele imitate dupĕ modelele tanagreene sunt ânsĕ uşor de deosebit; în Sicilia, forma terracottelor e maĭ precisă, în Cyrena, terracottele sunt de o graţie molatecă, în Crimea şi Italia sunt stîngace şi grosolane. In Myrina, arta copiereĭ este maĭ fină şi maĭ perfectă ca orĭ unde; acolo s'aŭ imitat Tanagreenele cu cel maĭ mare succes. Aşa, *Culegĕtórele de florĭ* şi *Jucătórele de arşice* tanagreene îşĭ găsescŭ un echivalent în Myrina, în seria de statuete representând o *Fecióră îngenuchiată* care vérsă conţinutul unuĭ *alabastron* pe un vas cu florĭ séŭ fructe. Tot ast-fel, *Femeïa drapată* apare şi în Myrina, în atitudinea Tanagreeneĭ, dar înveşmîntată dupĕ moda din Myrina. Imitaţiile acestea denotă şi maĭ bine, superioritatea cunoscută a fabricilor tanagreene. Proprietatea artistică şi industrială nu se cunoscea pe atuncĭ; contrafacerea fiind onorabilă, când un subiect era adus în vênḑare cu succes, atelierele vecine se grăbeaŭ şi ele a fabrica, fie copiĭ exacte, fie imitaţiĭ.

---

[1]) Furtwængler, *Collection Sabouroff;* Introduction. pag. 6: „Elles semblent froides et presque faites à la douzaine;... leurs têtes ne sont pas fixement idéalisées et n'offrent pas autant grandeur et de liberté dans les lignes."

D-niĭ Pottier şi Reinach[1]) împartŭ subiectele tratate, în treĭ clase:

1⁰) Subiectele mythologice.

2⁰) „ familiare şi comice.

3⁰) „ funerare.

Intre primele, intră seria *Afroditelor* cu *Nyké* şi *Eros*, precum şi cyclul luĭ *Dionysos*. *Eros copilaş* în serviciul damelor, devine *Cupidon* séŭ *Amoraş*.

Intre subiectele familiare şi comice, *Femeile* şi *Copiiĭ* preponderéză; apoĭ avem *Papades* (păpuşĭ) şi *Măscĭ comice*. In Tanagra cu deosebire, *Soldatul înarmat*, rezimat de o columnă şi *Efebul cu cocoşul*, sunt fórte des întîlnițĭ.

Intre subiectele funerare întră *Syrenele*, symbolizând dorul; ele representă în terracottă scenele de πρόθεσις de pe vase; jumĕtate femeie, jumĕtate pasĕre, Syrena funerară are aripele atîrnate în jos şi îşĭ ține pĕrul cu mâna dréptă, symbol al disperăreĭ; câte o dată ține în mână o liră, instrument funebru. Maĭ este şi *Eros funerar*, care pare a'şĭ fi însuşit atribuțiile misteriόse ale morțeĭ înaripate.

Tanagreenele sunt tóte surorĭ; multe dintr'însele sunt gemene; cu tóte acestea fie-care are o individualitate proprie a sa, pe care a sciut să 'ĭ-o dea artistul olar, prin modelare. Croiala statueteĭ e destul spre a-ĭ schimba caracterul; ea o face să fie stângace séŭ elegantă, masivă séŭ fină. Cutele mantieĭ, lucrate cu dalta, se adûncescŭ maĭ mult séŭ maĭ puțin şi, printr'o infinită serie de nuanțe, trecŭ de la asprime la moliciune. Capul, maĭ în tot-d'a-una fórte tare îndreptat, pare a fi fost refăcut. Câte-va loviturĭ cu dalta, simpla impresiune a degetuluĭ umed, sunt de ajuns spre a schimba după capriciul artistuluĭ, expresiunea figurineĭ, făcĕnd'o severă séŭ veselă, maiestόsă séŭ numaĭ drăgălaşă. Peptenătura are la fie-care statuetă un caracter original. Un amĕnunt minim în îmbrăcăminte e de ajuns spre a produce o diversitate pronunțată. Cingĕtórea pusă maĭ sus de talie ne denotă o muiere tênĕră, nu o feciόră; trăsurile fețeĭ aŭ o expresiune surîḑĕndă ce se cuvine matrόneĭ grece. Pe acest tĕrâm, modelatoriĭ grecĭ aŭ dovedit o fertilitate de invenție şi o ingeniositate de admirat. Museul Louvruluĭ păstréză duoĕ statuete cu totul identice, duoĕ *Femeĭ şeḑĕnd*; privindu-le cu de-amĕnuntul, observăm că una are capul învĕlit, cea l'altă nu; mărimea lor este aceîaşĭ, atitudinea identică. Să fi eşit ele óre din aceîaşĭ formă? Nu, cĕcĭ disposiția cutelor diferă în mod simțitor; sunt negresit duoĕ copie libere după acelaş original.

[1]) Pottier şi Reinach, *La Nécropole de Myrina;* pag. 144, 148 şi 149.

Tanagreenele ne oferă un şir de revelaţiunĭ neaşteptate, în privinţa arteĭ cu care damele helene se îmbrăcaŭ; ele ne daŭ o mulţime de detaliĭ asupra formeĭ, colóreĭ şi dimensiunilor la haĭne, asupra resfăţăturilor pe care cocheteria lor le găsea într'un costum aşa de simplu; căcĭ nimic maĭ simplu ca costumul damelor grece. Tunica talară, *χιτὼν ποδήρης*, era partea fundamentală; era de forma uneĭ rochĭ lungĭ ca o cămaşă, une orĭ provĕdută cu mânicuţe scurte, alte orĭ lipsită de mânicuţe; într'acest cas rĕmânea deschisă şi era susţinută pe umerĭ cu duoĕ copcĭ; în tot-d'a-una albă, acéstă *χιτὼν ποδήρης*, e în genere împodobită pe póle cu o bantă lată, colorată albastru, maĭ rar roşu; acel ornament trebuĭe să fi produs efectul şorţurilor purtate de ţĕrancele italiene. La fetele tinere, haĭna acésta era mult maĭ strimtă decât la femeile măritate, aşa încât ea desemna séŭ maĭ bine trăda perfect formele corporale. Cingĕtórea se întrebuinţa în mod variat, producĕnd efecte multiple; feciórele o purtaŭ la talie d'asupra şoldurilor, matrónele maĭ sus, sub sîn. Braţele, de obiceiŭ góle, eraŭ ornate cu o brăţară, prinsă maĭ sus de cot. Dar acel *χιτὼν ποδήρης*, purtat de dame în interiorul caseĭ, în Gyneceŭ, nu e nicĭ destul de călduros, nicĭ destul de cuviincĭos, pentru stradă. Aci începe rolul *himationuluĭ*, *ἱμάτιον*, sub care se înţelege atât *peplosul*, *πέπλος*, cât şi kalyptra, *καλύπτρα*. Se pare că singura diferenţă între aceste duoĕ *himatiĭ* era, pe timpul Tanagreenelor, cea de ţesătură şi de dimensiune; *pelposul* maĭ mare şi maĭ gros, *kalyptra* maĭ fină şi maĭ mică. Ca mantie, ele purtaŭ de o potrivă, cu deosebire numaĭ că *kalyptra* maĭ servea a învĕli capul ca o maramă, ĭar *peplul* avea de scop a acoperi numaĭ torsul, fără de a fi tras pe cap. *Himationul* varia ca lăţime între 1 metru şi 1.50, pe o lungime înduoită şi chiar întreită. Pe timpul luĭ Dikearch, Thebanele îl purtaŭ în tot-d'a-una alb; Tanagreenele îl aveaŭ din contră de o culóre roză, brodat pe margine cu o bandă aurie, purpurie séŭ négră. Se pare că *peplosul* era în genere de lână, pe când *kallyptra* era de in. In numeróse epigrame, micele eĭ cute sunt mult lăudate. Ca mod de a le purta, predomina moda şi de sigur gustul şi obiceiul individual. Câte o dată căpĕtiiul *himationuluĭ* flutura în vĕnt, avĕnd aspectul uneĭ marame; alte orĭ era aruncat pe umĕrul stâng, aşa ca să acopere braţul şi să atîrne pe spate. Matrónele helene îşĭ înveleaŭ capul cu unul din căpătîiele *kalyptreĭ* şi câte o dată vedem că acest vĕl acoperea chiar fruntea şi partea inferióră a feţeĭ, rĕmânĕnd desvelițĭ numaĭ ochiĭ, dupĕ cum spune Dikearch [1]: „Partea himationuluĭ care le acoperă capul este făcut ast-fel încât obrazul se „reduce la proporţiile uneĭ micĭ măscĭ; nimic alt decât numaĭ ochiĭ sunt desvelițĭ, restul „dispare sub haĭnă, *παρωπίς τῶν γυναικῶν.*“ Acesta era un obiceiŭ al Thebanelor şi în genere al Beoţienelor, precum facŭ Turcóicele de adĭ, cu feregéua. *Peplul*, de obiceiŭ, acoperea

[1]) Müller, *Frag. histor. græcorum.*

sînul şi câte o dată umeriĭ. Fetele îl purtaŭ mult maĭ scurt, avênd un căpătiiŭ pe şoldul drept şi cel-l'alalt pe umĕrul stâng; dacă trăgeaŭ de ambele extremitățĭ, *peplul* era cu totul întins pe pept. Câte o dată, *tunica talară* era adûnc rĕscroită la gût, de lasă grumazul gol; ne fiind largă pe partea superióră a corpuluĭ unde presenta cute verticale, ea cădea de la talie în jos, în cute multe şi largĭ.

Dar care era stofa întrebuințată de damele tanagreene spre a produce tóte aceste gingaşe efecte în arta drapăreĭ? D-l Furtwængler dice că „haĭna e de o țesătură fină"; ĭar d-l Rayet că: „*peplul* era de lână, *kalyptra* de in, pentru că stofa din care eraŭ croite „trebuie să fi fost şi móle şi grea, spre a forma în jurul corpuluĭ numĕrul cel mare de cute „adûncĭ şi verticale". D-l Collignon este de aceĭaşĭ părere: „Lână şi in, dar maĭ ales in; „căcĭ, — dice d-sa — numaĭ o țesătură maĭ fină ca lâna, póte să desemneze atât de bine genu-„chiul, şi cădĕnd în cute dese cu unghiurĭ ascuțite, să producă tóte undulările uneĭ stofe „fine, subțirĭ." Scim din Pliniu, că stofele de in eraŭ fórte căutate; el le numesce „mu-„lierum maximæ deliciæ".

La Exposițiunea universale din Paris la 1878, Comisarul secțiuneĭ romane, d-l profesor Odobescu, pusese să se drapeze măĭestreț cu *pânză de casă*, țesută de țĕrancele nóstre, manechiniĭ îmbrăcațĭ cu costume naționale. Atuncĭ d-l Heuzey, profesor de Esthetică la Şcóla de Bele-Arte, admirând efectul produs, prin simpla lor cădere în cute, de acele țesăturĭ de in, nescorțóse, nescrobite, *neapretate*, a surprins, — dicea d-luĭ, — într'însele adevĕratul secret al mlădiereĭ veşmintelor la femeile helene.

Să fi cunoscut Helenele şi decĭ Tanagrenele, arta de a țese pânză, cum este a nóstră? — Şi de ce nu? Este fórte probabil, ba chiar şi pré posibil.

Ca încălțăminte, Tanagreenele purtaŭ, dupĕ cum ne mărturisesce Dikearch, pantofĭ subțirĭ, ânguştĭ şi micĭ, cu un fel de tălpĭ de colóre roşie, aşa de bine strînşĭ în şireturĭ, încât piciorul părea gol. In figurinele tanagreene observăm că numaĭ talpa e roşie; partea de deasupra, în genere galbenă, e în felul papucilor turcescĭ de adĭ.

Maĭ variată ca costumul este peptănătura; cele usitate şi maĭ simple peptenăturĭ sunt în numĕr de treĭ. Intr'una, pĕrul tot e ridicat spre crescet într'o singură grămadă şi strîns printr'o cordea formând un fel de nod, ca un țop; Thebanele îl numeaŭ *lampadion*, *λαμπάδιον*. In a doua peptănătură, avem o cărare ce plécă din mijlocul frunțeĭ; pĕrul e dispus în tîmple undulate, ĭar buclele adunate în céfă, se grămădescŭ într'un țop, redevenit modern în dilele nóstre, sub numele de *coiffure à la grecque*. In a treia, pĕrul dat în spre céfă, e susținut de o scurtă maramă cu extremitățile de o parte şi de alta a crescetuluĭ capuluĭ. Afară de aceste peptănăturĭ, pe cât de simple pe atât şi de frumóse, unele statuete maĭ aŭ nisce gătelĭ de cap fórte pompóse; ânsĕ atuncĭ personagiele re-

presentate aŭ un rol anumit, ca *Musicante*, *Dănţuitóre*, *Cântăreţe* etc. Unele capete sunt încununate cu diferite podóbe; coróna de foĭ de plop alb denotă o persónă închinată cultuluĭ luĭ Dionysos. Cu tóte că norma peptănătureĭ este şi constă în cele treĭ peptănăturĭ typice descrise maĭ sus, fie-care statuetă pare a fi peptănată în mod original, şi la acésta nu contribuĭe alt-ceva decât dibăcia perfectă a meşteruluĭ olar, artist mare în felul sĕŭ.

Accesoriile sunt în tot-d'a-una adăogate figurineĭ, după ce ea a eşit din formă. Ele sunt de natură diferită ca: *pălăriĭ*, *apĕrătorĭ*, *pungĭ*, *florĭ*, *cunune*, *oglindĭ*. Cele maĭ frecuente sunt ânsĕ *pălăriile* şi *apĕrătorile*. Aceste accesoriĭ s'aŭ aplicat de-a dreptul printr'un grăunte de pământ întărit; adese orĭ se vede şi urma degetuluĭ ce le-a fixat.

Pălăriile sunt şi ele fixate cu un grăunte argilos intermediar, care este lipit tot de odată pe crescetul figurineĭ, acolo unde maĭ adesé nicĭ nu se prevĕdluse vre-o pălărie. Acest obiect era de o importanţă capitală, căcĭ era purtat şi de orăşence, nu numaĭ de ţĕrance şi de drumeţe, precum se credea. Pălăria e rotundă, mare, maĭ cu totul netedă; câte o dată are un centru ascuţit; o puneaŭ pe vêrful capuluĭ, séŭ d'asupra vĕluluĭ, séŭ de a dreptul pe pĕr. Probabil e că nisce cordele o ţineaŭ fixată pe cap, în felul *petazuluĭ*, *πέτασος*, acea pălărie de paĭe fără fund, în formă de ciupercă, ce adese orĭ atîrnă pe spate, legată fiind de gât prin cordele. N'avem nicĭ o dovadă cum că Helenele aŭ purtat de acele pălăriĭ, în mod permanent, ca în diua de adĭ.

Apĕrătórea, *ῥιπίς*, *ῥιπίπιον*, era în tot-d'a-una în forma de frundă, şi în genere uneĭ frunde de lotus; după cum spune Martial, colórea cea maĭ favorită pentru acest obiect era cea albastră; dar adesé găsim apĕrătorĭ cu câmpul de o colóre şi cusut pe marginĭ cu alta; rare orĭ e decorată cu o frundă de palm.

Braţele, în rarele statuete unde ele sunt despărţite de trunchiŭ şi nu, ca de obiceiŭ, învĕluite în graţiósele cute ale *hitonuluĭ*, sunt considerate ca accesoriĭ şi ca atare, adaose posterior, adecă făcute şi lipite independent de statuetă. Tot aşa şi capul; aplicat fiind maĭ târdiŭ, el lasă pe gâtul statueteĭ urma lipireĭ posterióre, lucru ce nu trebuie confundat cu urmele lipireĭ la figurinele cele restaurate. Acea cutuliţă fină, este cu îngrijire ascunsă sub primele cute ale stofeĭ haĭneĭ. In alegerea accesoriilor, artistul avea o mare libertate; ele se adăogaŭ în genere maĭ naintea cócereĭ, afară de pălăriĭ, care se coceaŭ separat; la dînsele, — observă d-l Martha — „nodul de fixaţiune n'a trecut prin foc".

IV.

Destinaţiunea figurinelor din Tanagra. — Note culese din autorii vechĭ asupra Coroplasticeĭ. — Epoca figurinelor tanagreene. — Interpretarea acestor figurine funerare.

Dar óre aceste Tanagreene ce sunt ele: representărĭ de divinităţĭ? séŭ fiinţe omenescĭ? Controversele sunt fórte marĭ, opiniile pe cât se póte de diverse. D-l Lüders[1]) ḑice: „Tóte fiinţele representate în terracottă sunt luate din viéţa de tóte „ḑilele şi cele maĭ multe, din viéţa femenină. Statuetele aŭ decorat maĭ ântîĭ casa vieţui„toruluĭ; ele aŭ urmat pe rĕposat cu acelaş scop, adică de a-ĭ orna mormêntul."

Acésta este opinia generală a tutulor archeologilor din Athena; dînşiĭ aŭ avut avantagiul că, daca nu tóte, cel puţin imensa majoritate din figurinele tanagreene le-aŭ trecut subt ochĭ, că eĭ ceĭ d'ântîĭ aŭ cules informaţiunĭ de la exploratorĭ şi aŭ putut să ĭea séma exact despre frecuenţa diferitelor typurĭ. D-l Heuzey[2]) este ânsĕ cu totul de altă părere; totuşĭ d-luĭ ḑice: „Aceste figurine, la început, nu oferă un caracter mythologic evi„dent; fineţa spirituală a fisionomieĭ, varietatea în atitudine şi îmbrăcăminte nu denotă „de îndată typurĭ împrumutate legendeĭ religióse séŭ eroice." Dar, d-sa se bazéză pe faptul că figurinele găsite în mormintele archaice representaŭ numaĭ divinităţĭ, spre a deduce că Tanagreenele, statuete sepulcrate, arŭ fi representând şi ele divinităţĭ; pe acest temeiŭ, d-sa vede în fie-care dintr'aceste statuete, un locuitor al Olympuluĭ, un demon, δήμων. D-l Heuzey, într'alt loc maĭ ḑice: „De óre-ce artistul avea a face cu ḑeităţĭ mysteriόse, „subiectul însuşĭ cerea ca dînsul să păstreze un fel de incognito religios care învĕluĭe

---

[1]) Lüders, *Bulletino dell' Instituto di corespondenza archeologica*, 1874.

[2]) Heuzey, *Recherches sur les figurines de femmes voilées*.

„personalitatea acestor ḑeĭ.“ Aci, archeologul francez se referă întru cât-va la următorul vers dintr'un hymn homeric:

. . . *χαλεποὶ δε θεοὶ θνητοῖσιν ὁρᾶσθαι*

(greŭ este pentru muritorĭ de a recunósce pe ḑeĭ).

Conţinutul mormintelor archaice e compus exclusiv din representărĭ de divinităţĭ: *Athena* cu *Gorgonion*, *Demeter* cu *diademă*, şeḑênd pe un jeţ înalt, *Kore* cu *polosul* pe cap, tóte divinităţĭ protectóre ale mortuluĭ pe lumea cea-l'altă, în imperiul luĭ Hades, de care în acea epocă (sec. VI), Helleniĭ se îngrozeaŭ. Dar ce diferenţă între aceste statuete şi cele tanagreene! câtă deosebire de styl şi epocă! De la secolul al VI în jos, necropola tanagreană dă fórte rar câte o figurină; abié duoĭ secolĭ în urmă, statuetele reaparŭ în morminte, în numĕr mare; şi cât de schimbate! Acéstă întrerupere de riturĭ funerare, să nu fie óre o evidentă dovadă că avem aci duoĕ epoce diferite? Credinţa adâncă din timpul răsbóielor medice, să se fi menţinut ea óre şi în epoca macedonénă? O serie de terracotte ne înfăţişézã un *Copil şeḑênd* pe un cub, în felul unuĭ altar pătrat, şi ţinênd în mână, când o *punguliţă*, când o *mască*, cu capul gol séŭ une orĭ cu un *petaz*, una din pălăriile apĕrătóre de sóre. Pentru d-l Heuzey, tóte sunt representărĭ ale luĭ *Hermes copil.* Hermes funerar are raţiunea sa de a fi ca *Ψυχοπόμπος*, şi nu ca *'Αγοραῖος*, însuşire pe care 'ĭ-o dă punga. Tanagra a dat pe Hermes, ḑeŭ local nativ pe Kerykius, ca *'Εναγώνιος*, cu cocoşul de luptă, séŭ subt forma unuĭ tênĕr nud, cu hlamida pe umĕrul stâng şi ţinênd cu drépta petazul sĕŭ. *Hermes copil*, cum îl numesce d-l Heuzey, este pentru d-l Rayet unul din seria *Cupidonilor funerarĭ* şi a Geniilor bunĭ-demoni, *'Αγαθοδαίμονες*. O figurină representând o *Femeie zovonită*, pentru d-l Heuzey ar fi o *Δημήτηρ 'Αχαία*, căutând pe fiĭe-sa. *Demeter* din Knidos a luĭ Newton (British Museum) pórtă costumul matrónelor şi un lung vĕl; vĕlul era semn de doliŭ. Dar când óre vre un ḑeŭ séŭ o ḑeiţă s'aŭ representat cu atâta familiaritate gingaşă? Cum óre să recunóscem într'aceste statuete cochete, pline de viéţă şi de mişcare, divinităţile hellenice? „Ele sunt lumea viie a secoluluĭ VI înainte de Ch. Tana-„greenele viĭ aŭ inspirat pe meşteriĭ olarĭ, care n'aŭ făcut alt ceva decât să plăzmuiască „în lut ceia ce vedeaŭ cu ochiĭ“, — ḑice d-l Rayet [1]). Ele, maĭ bine decât orĭ care alt monument, ne arată cu deamĕnuntul viéţa intimă, familiară a Hellenuluĭ; ele călăuzeaŭ pe defunct pe lumea cea-l'altă; ele îĭ ţineaŭ de urit.

Precum a şi observat d-l Lüders [2]), numaĭ una din ḑece în totalitatea terracottelor tanagreene representă viéţa masculină şi acésta subt duoĕ typurĭ, ca *Copil* şi ca *Efeb.*

---

[1]) Rayet, *Les figurines de Tanagra au Musée du Louvre.*

[2]) Lüders, *op. cit.*

Ambele aceste atitudinĭ, d-l Heuzey le atribuĭe luĭ *Hermes Agoreos* şi *Evagonios* şi apoĭ ăncŏ şi ca luptător gata de jocurĭ, ţinĕnd în mânĭ, când lancea, când aryballul cu uleĭ şi rădĕtórea, *στλεγγίς*, séŭ purtând tolba cu instrumente.

Figurinele femeiescĭ sunt cu mult maĭ numeróse, maĭ frumóse, maĭ corect şi maĭ fin executate; evident, ele eraŭ preferite. Unul dintre numerósele typurĭ femeiescĭ are un caracter divin incontestabil, e o figură de *Femeie* pe d'a'ntregul séŭ pe jumĕtate *învesmĕntată*; se rézimă de o columnă, ţinĕnd în mână *mĕrul* caracteristic; decĭ e o *Afrodită*. Colecţia Saburoff conţine o *Afrodită* cu o bucată de lână roşie şi excortată de un *Eros*. Museul Louvruluĭ o altă *Afrodită* alăturĭ cu o stâncă; ea are capul întors cŏtre un *Priap* de pétră. Apoĭ o altă serie este typul *Femei zovonite*; expresiunea eĭ variéză de la desperarea cea maĭ adûncă pĕnĕ la o uşóră şi gânditóre melancolie. In fine, este şi seria, — imposibilă de clasat, atât e de variată, — a *Tinereĭ femeĭ*, unele în *repaos*, altele în *mişcare*; unele ca şi rigide, altele umblând liniştit. „Acestea sunt Thebanele“ — ḑice d-l Rayet[1]), — „damele cele maĭ elegante şi graţióse ale Helladeĭ“, — după spusa luĭ Dikearch[2]).

Cât spirit şi cât styl în aceste figurine! Ce execuţie simplă şi câtă sciinţă a formelor umane!

D l Pottier[3]) caută o cale medie între opiniile d-lor Heuzey şi Rayet: „Fără în-„duoiélă, — ḑice d-sa, — suntem uĭmiţĭ de schimbarea introdusă în stylul terracottelor şi „admitem inspiraţia luată din viéţa ḑilnică, fără preocupare de riturilor funerare şi de „plăcerile elysee. Dar o ruptură între present şi trecut nu e de admis; transiţia a tre-„buit să se facă prin typurĭ îmblânḑite (adoucis), — cum ḑice d-l Heuzey, — din care sem-„nificarea symbolică a dispărut.“ Ca exemplu, d-l Pottier[4]) aduce seria grupelor cu *Duoĕ femeĭ*, care derivă din vechia grupă a *Demetreĭ cu Kore*. In mânele unuĭ noŭ artist, grupa îşĭ perde sensul primitiv şi devine o *Mamă însoţită de fiică-sa*, séŭ p'alocuré *Duoĕ surorĭ*, egale în frumuseţe şi graţie, séŭ chiar *Duoĕ fetiţe micĭ*. Dupĕ d-l Pottier, vechia şi noua grupare sunt unite printr'o legătură artistică, dar nu şi printr'aceiaş concepţiune religiósă. D-l Furtwængler[5]) este de aceiaş părere, adică a uneĭ trecerĭ treptate între duoĕ epoce diferite, cu un stadiŭ intermeḑiar. Precum Bacon susţine că „natura non operatur „per saltus“, aşa ḑice şi d-l Pottier[6]): „Neque ars facit saltus“. Decĭ, d-sa deduce că „nu

---

[1]) Rayet, *Les figurines de Tanagra au Musée du Louvre.*

[2]) Müller, *Fragmenta hist. græcorum.*

[3]) Pottier, *Quam ob causam Græci in sepulcris figlina sigilla deposuerint;* pag. 50-53.

[4]) Pottier, *Les statuettes de terre-cuite dans l'Antiquité.*

[5]) Furtwængler, *Collection Sabouroff;* Introduction.

[6]) Pottier, *Les statuetes de terre-cuite dans l'Antiquité:* „Il n'y a pas de révolution dans l'histoire de l'art, pas plus que dans celle des faits politiques et sociaux“.

„există revoluţie în istoria arteĭ, precum nicĭ în istoria faptelor politice şi sociale". Evoluţia care duce de la severele ȩeiţe ale secoluluĭ VI, pênĕ la graţiósele Tanagreene, nu este de loc mysteriósă; să căutăm typurile de transiţie şi le vom găsi. Aşa, bună-óră, un fragment din Cypru, representând o *Femeĭe zovonită* şeȩênd pe un scaun cu spate înalt, ne amintesce pe cele maĭ bune terracotte tanagreene. Poza eĭ solemnă pe acel scaun monumental, expresia'ĭ melancolică facŭ pe d-l Heuzey s'o considere ca o *Demeter* plângênd furtul fiiceĭ sale, subiect atât de frecuent în secolul V. Câte-va modificărĭ, o ajustare maĭ cochetă a haĭnelor, un scaun maĭ modest, un zîmbet înveselind fisionomia, acestea sunt în de-ajuns spre a transforma ȩeiţa în simplă muritóre.

Juna fecióră îşĭ are typul de la Kore, statuetă în formă de vas, în atitudinea uneĭ Cariatide, înveşmêntată cu o îngustă tunică, înconjurată cu o aureolă de ornamente rosacee auriĭ, personificare poetisată a vegetaţiuneĭ. Figura eĭ se umaniséză din ce în ce maĭ tare; suntem maĭ ântîĭ în presenţa uneĭ *Kore*, uneĭ *Nymfe*, şi maĭ apoĭ, dupĕ ce s'a desbrăcat de tot ce reamintea o natură supra-umană, ne aflăm de o dată în faţa uneĭ *Dănţuitóre*, viĭe şi elegantă, jucând în haĭnele-ĭ ce fâlfîĭe în vênt.

D-l Chaplain descrie acest typ intermeȩiar subt forma uneĭ *Dănţuitóre purtând în mână un purcel*, atribut ordinar al Koreĭ. Tot ast-fel, printre figurinele de *Femeĭ drapate*, găsim unele cu port maiestos, cu capul ornat cu o diademă, cu tóte aparenţele divinităţeĭ; recunóscem într'însa pe *Afrodita*, care s'a substituit ȩeelor celor marĭ, în credinţele funerare. Haĭna eĭ e dréptă ca la statuetele din cyclul familiar; braţul drept atîrnă subt haĭnă, cel stâng stă pe şold. De'ĭ scótem diadema, vom avé chiar una din Tanagreenele nóstre; ea este dar un typ de transiţie. Chiar *Satyriĭ* şi *Syleniĭ* ĭeaŭ în Tanagra un aspect maĭ omenesc, faţă cu strămoşiĭ lor din secolul al V^lea^. *Femeĭa cu un copil* în braţe este o *Venus* lipsită de atributele-ĭ divine, cu copilul *Eros*. Óre e vre-o întrerupere în tradiţiunea funerară, când atâtea opere denotă o trecere treptată, lentă şi intermeȩiară de la un typ la altul? D-l Veyriers [1]) este de aceiaş părere cu d-niĭ Pottier şi Reynach [2]), adecă admite că, din încercare în încercare, din transformare în transformare, coroplastiĭ aŭ ajuns să ştérgă caracterul religios şi symbolic din producţiunile lor. Acest fapt însĕ s'a petrecut destul de târȩiŭ, atuncĭ numaĭ când obiceĭul acesteĭ transposiţiĭ 'ĭ-a depărtat de la marea tradiţie artistică şi 'ĭ-a apropiét cât de mult de realitate. De óre ce constatăm influenta persistenţă a tradiţiuneĭ, cel maĭ sigur lucru este de a presupune o influenţă fórte depărtată, póte chiar slăbită, totuşĭ reală, a unuĭ typ religios primitiv.

---

[1]) Veyriers, *Les figurines Criophores dans l'art Gréco-Romain et Chrêtien.*

[2]) Pottier et Reinach, *La Nécropole de Myrina.*

Vedem dar că despre typul şi destinaţiunea figurinelor tanagreene, se póte ḑice: „Quod homines tot sententiæ“. Dar părerile în genere admise sunt în număr de patru. D-l Pottier[1]), în tesa d-sale: *Quam ob causam Græci in sepulcris figlina sigilla deposuerint*, le studiéză pe larg. Aceste teoriĭ sunt următórele:

1⁰) Că figurinele arŭ fi obiecte symbolice, întrebuinţate în mysterele dionysiace, imagine sfinte ce personificaŭ ritul sacru, amulete cu înţeles ascuns şi nepĕtruns de vulg. Ele aveaŭ semnificare numaĭ pentru ceĭ iniţiaţĭ la sfintele mystere şi eraŭ depuse numaĭ în mormintele iniţiaţilor.

In favórea acesteĭ teoriĭ n'avem nicĭ un text, nicĭ un document serios de invocat; mysterele celor vechĭ, ca şi obiectele lor symbolice, aŭ rĕmas nepĕtrunse pentru noĭ. Să admitem óre că numaĭ mormintele celor iniţiaţĭ să fi căpătat statuete? Atuncĭ ce roĭ aŭ acestea în sepulcrele copiilor? Eraŭ óre şi eĭ iniţiaţĭ? In Athena, figurinele funerare sunt relativ rare; apoĭ putem admite că primul oraş grecesc să fi avut maĭ puţinĭ iniţiaţĭ decât Tanagra, un oraş de a duoa séŭ a treĭa mână? Acéstă teorie, cea maĭ vechĭe, e cu totul părăsită.

2⁰) Figurinele aŭ decorat maĭ ântîĭ locuinţa defunctuluĭ; la mórte-ĭ, îl însoţeaŭ în mormênt, împreună cu diferite alte obiecte mobiliare. Acéstă părere este admisă de d-niĭ Lüders, Welker, von Rhoden, Lenormant şi Cartault, bazându-se toţĭ pe principiul credinţeĭ funerare în reînvierea rĕposatuluĭ din mormênt.

Mobilierul sepulcral conţinea, afară de statuete, tot necesarul întreţinereĭ corporale: vase de bĕut, sticluţe cu parfum, cutiĭ cu cosmetice, oglinḑĭ, ace de pĕr şi alt. Care să fie motivul depunereĭ acestor obiecte, daca nu viéţa viitóre? Ca mobile funerare, figurinele aŭ dreptul a urma pe mort în lumea cea-l'altă; daca ele aŭ procurat plăcere mortuluĭ în viéţă, are să se continue tot ast-fel şi la învierea luĭ. Desgropările de la Pompei ne arată zidurile scobite cu firide destinate a priimi statuete. Cele ce representaŭ idolĭ séŭ *Penaţĭ* se adoraŭ în *Lararia*; cele-l'alte eraŭ acolo spre a satisface gustul artistic. Tóte riturile funerare tindŭ a identifica mormintele cu o locuinţă îngrijită, pregătită pentru eternitate; în calitatea lor de locuinţe, de ce să ne mirăm că mormintele aŭ fost împodobite? Grecĭĭ să fi cunoscut óre ca noĭ gustul obiectelor de etajeră, cărora Francezĭĭ le ḑicŭ *bibelots*? Doveḑile pompeiane nu sunt de ajuns. Pentru noĭ moderniĭ, plăcerea ochiuluĭ reguléză mobilierul caselor nóstre; la anticĭ, preocuparea religiósă predomnea. Firidele din Pompei sunt adevĕrate *Lurariĭ;* dovadă despre acésta e că aceleaş statuete se găsescŭ în templele ḑeilor;

---

[1]) Pottier, *Quam ob causam Græci in sepulcris figlina sigilla deposuerint*, Cap. I-VI.

cele care n'aŭ aparenţa divină sunt simple *ex-voto*; decĭ ele nu potŭ fi obiecte de plăcere. Daca ele ornaŭ casa defunctuluĭ, putem óre să admitem că numerósele *Demetre*, *Kore* etc. din secoliĭ V şi VI, aŭ fost şi ele simple ornamente? Tot aşa putem să ne întrebăm şi despre *Eroşiĭ* şi despre *Syrenele funerare*? Nu reĭese de aci că alegerea statuetelor s'a făcut în momentul înmormêntăreĭ şi că statuetele sunt darurĭ, *prinóse*, ale supravieţuitorilor?

3⁰) Figurinele de terracottă sunt imaginele divinităţeĭ, depuse lângă mort spre a'l protege. Acésta este teorie admisă de d-niĭ Heuzey, Frœhner, Reynach, Ravaisson şi Furtwængler.

Necunoscutul, nóptea vecĭnică a mormêntuluĭ, pericolele pe drumul Acheronteluĭ, judecata ultimă, pedepsele aplicate celor culpabilĭ în Infern, tóte aceste tabele descrise de poeţĭ, inspiraŭ o adâncă dorinţă de a veni în ajutorul celor expuşĭ lor. La Egyptenĭ, Osiris ocrotea sufletul mortuluĭ; la Grecĭ, aceĭaş sarcină era reservată ḑeilor celor marĭ aĭ mysterelor, cărora se substituiră Dionysos cu cyclul sĕŭ, Afrodita cu Cupidoniĭ, Apollon séŭ Heracle; intenţia depunereĭ lor prin morminte era aceiaşĭ. Fie-care generaţie îşĭ are ḑeiĭ sĕĭ de predilecţie, aleşĭ drept călăuze în acéstă supremă călĕtorie. Pe cât timp găsim în sepulcre figurine representând ḑeiĭ, nicĭ o îndoiélă nu póte fi asupra roluluĭ lor; îndoiéla începe de o dată cu presenţa statuetelor din viéţa familiară. Mobilierul funerar se explică perfect de bine. Óre *Femeile* ocupate cu toaleta lor, *Fetele tinere* la preumblare, *Copiiĭ jucătorĭ*, *Efebiĭ* din palestră, *Soldaţiĭ inarmaţĭ* potŭ avé un scop identic cu un subiect antic religios?

Poetul comic Eubulos vorbesce de un *Eros* de céră, înaripat; preţul unuĭ atare *Eros* era de o drahmă. Juvenal specifică că ḑeiĭ se plăzmuiaŭ în céră. Relativ la rolul statuetelor în riturile funerare, avem ânsĕ numaĭ o singură alusiune şi âncŏ acolo e vorba de figurine de aur şi de fildeş, nu de lut şi de céră; dar când era vorba de un personagiŭ însemnat, e probabil că aurul va fi înlocuit terracotta, fără ca statueta să aĭbă vre un alt înţeles decât orĭ-care alta de lut séŭ de céră. Diodor Sicilianul spune că, la mórtea luĭ Hefestion, prieten şi general al luĭ Alexandru Macedonul, 'i s'a făcut mare onóre depunêndu-i-se pe rug statuete de aur, de fildeş şi de alte materiĭ preţióse, făcute anume aşa de preţióse şi scumpe pentru ca donatoriĭ să fie plăcuţĭ regeluĭ. Ne pare rĕŭ că autorul s'a mărginit cu acésta spusă, fără a ne lăsa vre-o informaţie maĭ precisă. Platon, în *Phedru*, spune că feciórele, când se măritaŭ, depuneaŭ figurinele lor, *κόραι*, ca ofrande în sanctuarele ḑeilor, de preferenţă în ale Arthemideĭ şi ale Nymfelor; dar e probabil că asemené figurine se depuneaŭ şi cu alte ocasiĭ. Acele figurine se numeaŭ *κόραι*, păpuşĭ; de unde şi vine numirea de *κορόπλαϑαι* séŭ *κοροπλάσται*, olarĭ (coroplaştĭ).

Tótę relaţiunile ce am puté avé despre epoca Tanagreenelor depindŭ de monetele care se găsescŭ fórte rar în morminte şi de inscripţiile steleĭ, care din nefericire lipsesce maĭ în tot-d'a-una. D-l Stamatakis mărturisesce că, la tóte mormintele la a căror deschidere a asistat, nu s'a găsit nicĭ o columnă funerară cu inscripţiĭ, acolo unde eraŭ terracotte. Din Megarida, s'aŭ adus în Athena câte-va epitafiĭ şi ca la 50 statuete mormêntare, care întru cât-va parŭ a fi posterióre celor tanagreene; acele inscripţiĭ, în loc de a fi săpate pe o columnă, sunt scrise pe un dreptunghiŭ de marmoră, închis în mormênt. Ele dataŭ cu caţĭ-va anĭ maĭ nainte de Alexandru-cel-Mare. Unele fragmente decorative tanagreene pe stuc, din interiorul mormintelor, cu ove albastre, cu ghiócă roşie şi cu perle asemené roşiĭ, amintescŭ, ca combinarea colorilor, despre templul din Priena şi Mausoleul din Halicarnass, ambele de pe la 350 a. Ch. Aceste singure indiciĭ, cam nesigure, îndémnă a stabili, ca epocă a arteĭ tanagreene, secolul IV a. Ch. Acest secol representa o epocă de evoluţie remarcabilă în geniul hellenic; subiectele se schimbă, typurile familiare isgonescŭ maĭ cu totul pe cele mythologice. *Demeter* şi *Kore* daŭ locul lor luĭ *Bacchus* şi a lor sĕĭ, *Afroditeĭ* escortată de *Eros*. Coroplaştiĭ aducŭ ceramica pe o nouă cale, subt influenţa schimbărilor rituluĭ funerar; considerând o colecţie de terracotte tanagreene, ochiul e impresionat de aspectul graţios şi plin de farmec şi de viéţă. Noua artă păstréză de la cea vechĭe, predilecţiunea pentru figurinele feminine. In Tanagra, găsim tot atât de numeróse ca şi maĭ inainte, statuetele *Femeĭescĭ drapate*, stând în picióre séŭ şedênd, şi ţinênd orĭ-ce fel de atribute. Dar câtă diferenţă e acum în a lor expresie, în gesturĭ şi în grija îmbrăcămințeĭ lor! Mu maĭ găsim imobilitatea maiestósă, asprimea hieratică, impasibilitatea în trăsurile feţeĭ, tóte aceste atribute mythologice. Corpul se înclină în poze fără grijă, braţele aŭ inflecţiĭ moĭ, peptĕnătura, liberă şi în voĭe, permite vêntuluĭ să fluture buclele nesubjugate, séŭ că e strînsă într'o brobódă ângustă, orĭ subt o pălărie conică, care o acoperă cu totul. Tunica largă alunecă dupĕ umerĭ, descoperind un gât gingaş; ea lasă să se védă umĕrul şi braţul pênĕ la sên; mâna e pusă în şold; ţine cu nepăsare apĕrătórea, în formă de frunḑă. Nicĭ un amĕnunt al Tanagreenelor n'a scăpat ochiuluĭ artistic; evident e că artistul, când avea în vedere o grupă, *Muma şi fiica*, e natural ca mintea să-ĭ fi sburat la prototypul religios, la *Demeter şi Kore*. Influenţa plasticeĭ religióse asupra subiectelor familiare a ajuns a transforma acele typurĭ printr'o trecere treptată, şi nu printr'o ruptură bruscă între present şi trecut. Un lucru e sigur; ritul funerar din secolul IV admitea statuetele fără legătură vĕdită între ele şi defunct. *Fetiţa scriind* pe al sĕŭ diptyc, *Tĕnĕrul citind* lângă al sĕŭ pedagog, *Pedagogul* cu eleviĭ sĕĭ, *Personagiĭ jucând diferite jocurĭ*, nu potŭ de sigur să protege câtuş de puţin pe rĕposat. Ceĭ care admitŭ acéstă teorie adaogă cum că rolul acestor statuete familiare nu este cel de a protege,

ci de a'l înconjura de amintirile vieţeĭ trecute, ca symbole ale uneĭ vieţĭ viitóre. La Grecĭ, statuetele nu sunt *dubletele* defunctuluĭ, ca în Egypt; ele symbolisézä idea că, în a duoa viéţă, ca şi în cea d'ântiĭ, rĕposatul trebuĭe să fie înconjurat de ceia ce 'ĭ era familiar. Creḑĕmêntul despre viéţă în imperiul luĭ Hades e fórte vechiŭ. Homer ne vorbesce despre câmpul Asfodel şi ne înfăţişézä eroiĭ deveniţĭ umbre; Pindar ni-ĭ arată jucând diferite jocurĭ. Dacă aceste credinţe existaŭ, pentru ce tocmaĭ aşa de târḑiŭ să influenţeze ele pe ceramiştĭ? pentru ce îĭ inspiră d'abié dupĕ trecerea atâtor secolĭ? Cum? tocmaĭ într'un secol rafinat şi sceptic, să se înlătureze amuletele protectóre, presentând mortuluĭ imaginea vieţeĭ viitóre? Nu se presupune şi aci o ruptură bruscă, o soluţiune de continuitate între credinţele epoceĭ archaice şi ale epoceĭ hellenistice? Apoĭ pentru ce statuetele găsite în *Lararie* séŭ în temple, sunt aşa des identice cu statuetele funerare? Statueta oferită unuĭ ḑeŭ în sanctuariŭ, unuĭ *Penat* în *Larariŭ,* prevestesce ea óre şi lor, lumea promisă în câmpul Elyseuluĭ?

4⁰) Figurinele representă darurĭ, *prinóse,* aduse mortuluĭ, în schimbul victimelor umane, care dupĕ vechĭa credinţă, trebuiaŭ sacrificate pe mormênt.

Acéstă părere are în comun cu precedenta explicarea dată subiectelor familiare ca întrebuinţate cu scop de a servi şi a distra pe rĕposat; dar, orĭ şi cum, ea îĭ dă un caracter maĭ practic şi maĭ complet, daca îĭ căutăm originea în primele monumente ale literatureĭ hellene. Homer ne arată cum luĭ Achil se jertfescŭ 4 caĭ, 9 câinĭ şi 14 tinerĭ Troianĭ; apoĭ luĭ Pyrrhus i-se sacrifică Polyxene. Intréga seminţie ariană a avut aceste obiceiurĭ; sângele victimelor se datora ḑeilor Mani, „setoşĭ de sânge", cum se ḑice în Odyssea. Umbrele jertfiţilor deveneaŭ sclavĭ aĭ aceluia pentru care aŭ fost sacrificate, urmându-l şi servindu-l în imperiul de jos. Acestor sacrificiĭ sângeróse s'aŭ interpus simţiminte maĭ umane, atuncĭ când omul cercă a înşela pe ḑeĭ; Numa ofere luĭ Jupiter ḑece capete de cépă, în locul celor omenescĭ; Minerveĭ i-se dă un Kylon de pétră; Lacedemoneniĭ daŭ duoĭ Pausanias în locul unuia, cu deosebire numaĭ că aceştia eraŭ de bronz. Dacă s'a permis acéstă înşelare faţă cu ḑeiĭ, de ce nu şi faţă cu morţiĭ? Sepulcrele conţinŭ multe lucrurĭ ce aŭ un caracter curat de substituire; podóbele de aur dintr'insele sunt atât de subţirĭ încât n'arŭ puté servi la un uz real; petrele peţióse sunt sticlă colorată, fructele sunt de terracottă, mĕsuţele pórtă bucate de argilă. Lecythele cele marĭ, în loc de a fi umplute cu vin séŭ cu unt-de-lemn, conţineaŭ în gâtlej alt vas care împedeca scurgerea licuiduluĭ aşa că, cu câte-va picăturĭ, se umplea vasul pênĕ în buze; ba maĭ scriaŭ şi cuvintele: γλυκή şi μέλι; prăjiturile aŭ fost în curênd înlocuite prin pânişóre de terracottă. Dacă tóte aceste înlocuirĭ în ale mâncăreĭ şi găteleĭ aŭ fost permise, de ce nu şi substituirea figurinelor, înlocuind sacrificiele de ómenĭ şi de animale? Se maĭ constată prin urme de ardere, că

statuetele aŭ fost adesé incinerate cu corpul defunctuluĭ. Nu ar fi dar drept ca să admitem asimilarea séŭ substituirea? D-l Rayet [1]) explică figurinele de terracottă prin pânişórele de terracottă: „Ele înlocuiaŭ societatea celor viĭ; — ḑice d-sa, — de aceia mormintele conţinŭ „dame graţióse, fete sprintene, copiĭ drăgălaşĭ, tinerĭ gata de jocurĭ; totuşĭ, nu lipsesce „nicĭ Afrodita cu Eros".

Partisaniĭ acestor teoriĭ aŭ înţeles însemnătatea evoluţiuneĭ religióse, marcată prin introducerea subiectelor familiare; eĭ admitŭ acéstă scisiune produsă în ceramică. Dar şi aci sunt objecţiĭ de adus şi maĭ ales punctuluĭ care explică statuetele, substituite sacrificiuluĭ uman. Orĭ cât de dese aŭ fost aceste immolărĭ, nu trebuiescŭ considerate ca un ce de uz ḑilnic; trebuia ca immolarea să fi fost causată de pasiunĭ violente séŭ de un eveniment extraordinar; eroilor căḑuţĭ în luptă li se jertfescŭ inamiciĭ, spre a îmblânḑi pe Maniĭ furioşĭ. Când Greciĭ, opriţĭ de vênturĭ contrariĭ în Aulis, consimtŭ la sacrificarea Ifigenieĭ, acésta eĭ o facŭ, cĕcĭ era în joc un interes general. Putem óre ânsĕ să admitem că mórtea unuĭ rege séŭ a unuĭ om însemnat, în condiţiĭ ordinare ca, bólă şi bĕtrâneţele, să pricinuiéscă sacrificiĭ umane? Óre acest rit oriental să fi servit de bază unuĭ obiceĭŭ aşa de rĕspândit ca depunerea figurinelor în mormênt? Fost'a nevoie să ajungă Greciĭ în secolul luĭ Pisistrat şi Pericles, spre a pricepe barbaria sacrificiilor umane?

In decursul secolilor V şi VI, se găsescŭ terracotte din cyclul vieţeĭ familiare: *Bucătarĭ*, *Brutarĭ* şi *Bărbierĭ*; dar asemené figurĭ le găsim chiar în Egypt. Typurile familiare, fórte rarĭ înainte de Alexandru-cel-Mare, umplură în urmă-ĭ mormintele cu totul. Typurile divine şi cele mystice sunt primele subiecte usitate; cele familiare ajungŭ a domina în epoca cea maĭ frumósă a civilisaţiuneĭ helene.

Relativ la figurine, abié găsim în trécĕt, la diferiţĭ autorĭ câte-va note scurte. Demosthenes, în *Filipica primă*, spune că ele se vindeaŭ în Agora. Lexicografiĭ Hesychius şi Suidas spunŭ că coroplaştiĭ făceaŭ păpuşĭ de lut séŭ de céră pentru băieţĭ şi fetiţe. Lucian amintesce şi el despre acéstă plăcere a tinerilor. Oratorul Dyon Chrysostom se plânge că, pe timpul sĕŭ, se dăruiaŭ statuete cetăţenilor, întocmaĭ ca şi copiilor. Numeróse epigrame din *Anthologie* menţionéză micele imaginĭ de ḑeĭ de argilă, depuse ca *ex-veto* în sanctuariĭ. Lactantius iea în bătaie de joc rolul religios al statuetelor, ḑicĕnd că ḑeilor li se consacraŭ păpuşĭ. In Roma, o parte din Saturnale se numea *Sigillaria*; în acea ḑi, stĕpânul dăruia sclavuluĭ o statuetă de lut séŭ de céră; asemené statuete se dedeaŭ şi ca

[1]) Rayet, ***Les figurines de Tanagra au Musée du Louvre***, în ***Monuments de l'art antique.***

dar de anul noŭ. Lucian ne dă chiar noţiunĭ asupra polychromieĭ lor, ḑicênd că eraŭ pe dinăuntru de colórea pămêntuluĭ, ĭar pe din afară, roşiĭ amestecate cu albastru; chiar şi typul fisionomieĭ este descris. Expresiunea κόρη seŭ νύμφη (copilă) se repetă de cele maĭ multe orĭ. Martial vorbesce de terracotele cu faţă grotescă, usitate subt Imperiŭ, în perióda greco-romană. Achilles Tatius face alusiune la imitaţia statuarieĭ, descriind un *Marsyas spênḑurat de pom.* Din lexicografĭ deducem că trebuie să fi existat tot atâtea statuete de céră câte şi de terracottă; dacă acelea n'aŭ ajuns pênĕ la noĭ, causa este destructibilitatea lor. Platon menţionéză coroplaştĭ şi ne spune că modelele lor îĭ treceaŭ pe dinainte. Şi într'adevĕr capetele acelor încântătóre modele eraŭ pline de tinereţe şi gingăşie. „Figu-„rinele de lut trădéză perfecţiunea fisică a seminţieĭ grecescĭ, tot atât de bine ca şi cele „maĭ frumóse statue de marmoră“, — ḑice d-l Pottier [1]).

Persistenţa cultuluĭ dionysiac şi introducerea luĭ în riturile funerare se denotă prin presenţa *Satyrilor* şi *Silenilor,* cu typul maĭ puţin grotesc ca ceĭ din secoliĭ V şi VI. Acelaş motiv introduce pe *Afrodita* însoţită de o serie de *Eroşĭ* cu atribuţiĭ ultra-mormêntare; împreună cu Bacchus, eĭ representă deliciile celor aleşĭ în dominiul Elyseuluĭ. *Cupidoniĭ funerarĭ* aŭ totuşĭ un caracter cu totul anachreontic; sunt nisce idolĭ minusculĭ, care cu acelaş graţie şi desĕvêrşire artistică, se rĕsfaţă în tóte jocurile copilărescĭ. In Tanagra, eĭ sunt maĭ puţin numeroşĭ; dar numĕrul lor e considerabil în Cyrena, Myrina, în Tarsus şi în Italia; adoraţia sensuală şi pasionată a luĭ Dionysos, unit cu Afrodita, este un noŭ curent asiatic venit asupra Grecieĭ, în urma cuceririlor luĭ Alexandru-cel-Mare.

Evoluţia în ceramică este în strînsă legătură cu cea din statuarie; arta se emancipéză de formele tradiţionale, de austeritatea şi rigiditatea religiósă, căutând orĭ unde şi în orĭ-ce, graţia particulară a vieţeĭ şi individualitatea. Praxitel şi Skopas umaniséză ḑeiĭ luĭ Fidias. Lysip lasă ḑeiĭ la o parte şi începe a representa regĭ şi atleţĭ, în statuarie; Mnesicles se abate din regularitatea styluluĭ doric, folosindu-se în clădirea Propyleelor, de libertatea permisă de cel ionic. Apelles se referă la natură, la viéţă, spre a zugrăvi ḑeiţele sale, părăsind concepţiunele fictive, ideale. In literatură, se resimte acelaş tendenţă. Aristotel, cum ni-l înfăţişéză Rafael, face să se cobóre filosofia din cer pre pămênt; Menandru transpórtă comedia din mijlocul Agoraleĭ în casă, persiflând şi studiând viéţa domestică. Óre figurinele de care ne ocupăm nu corespundŭ şi ele pe deplin caracteristiceĭ uneĭ asemené epoce? Nu sunt ele opere ale aceleiaş evoluţiunĭ către viéţă, libertate şi realism? Daca statuaria, pictura, literatura aŭ fost influenţate de o atare mişcare evolutivă, de ce

[1]) Pottier, *Les statuettes de terre-cuite dans l'Antiquité:* „On sent la jeunesse et l'amour voltiger autour de ces têtes charmantes. L'excellence physique de la race grecque se trahit dans ces maquettes d'argile autant que dans les plus beaux marbres.“

să nu admitem că şi ceramica a fost supusă aceloraş legĭ? Nu-ĭ natural ca, în secolul în care sculptorul în marmoră şi bronz părăsesce typul consacrat ḑeilor dedându-se cu imitarea natureĭ, cu un realism ideal de frumos, ca şi coroplaştiĭ, modeştiĭ fabricanţĭ de păpuşele, să părăséscă şi eĭ Olympul spre a imprumuta mulţimeĭ ce îĭ înconjóră, typurĭ atât de variĭ, atât de viĭ şi de schimbătóre şi a lua din viéţa ḑilnică subiecte cu totul nouĭ, mult maĭ capabile de a captiva mulţimea decât o societate de ḑeĭ Olympicĭ? Si să o facă acésta, maĭ ales într'un timp când credinţele religióse se slăbiseră în mod simţitor?

Ceramica a fost influenţată direct de şcóla luĭ Praxitel. Un preţios document denotă cât era de preferită acéstă artă, în secolul IV. Pliniu [1]) spune că pictorul Zeuxis a executat el însuşĭ *figlina opera*, indicaţie interesantă pentru ceramică; ast-fel fiind, coroplaştilor nu le lipseaŭ modele de tot felul, din marea plastică; asemené le-a servit şi pictura cu numerósele-ĭ subiecte familiare, tratate de pictorĭ, ca Apollodor, Zeuxis, Parrhasius etc.

D-l Furtwængler [2]), vĕḑĕnd în figurinele tanagreene o imitaţie particulară a motivelor pictureĭ, susţine că:

1⁰) Arta luĭ Praxitel representă figura în picióre séŭ culcată, pe când în Tanagra, o mişcare, un mers încet predomnesce.

2⁰) Statuele drapate, care arŭ semĕna cu terracottele tanagreene, sunt maĭ tóte din epoca hellenistică.

3⁰) Apĕrătórea, în formă de frunḑă şi pălăria conică, se vĕdŭ numaĭ în câte-va picturĭ murale din Pompei şi în relieve cu caracter hellenistic pronunţat.

4⁰) *Eros* al coroplaştilor tanagreenĭ are acum o înfăţişare de copilaş; nu maĭ este *Eros* al luĭ Praxitel, subt forma-ĭ de tênĕr serios.

5⁰) Typul femenin cu faţa ângustă, cu nasul drept, diferă de typul attic şi se apropie de junele fecióre pompeiane.

6⁰) In mormintele tanagreene, nu s'aŭ găsit vase zugrăvite, ci numaĭ de cele simple séŭ smălţuite şi micĭ lămpĭ séŭ fiole, ḑise şi *lacrimatoriĭ*. Cupele şi vasele decorate cu pictură sunt maĭ vechĭ decât frumósele terracotte.

Tot dupĕ d-l Furtwængler s'arŭ puté deosebi treĭ marĭ perióde séŭ epoce, în necropolele tanagreene.

1⁰) Cea cu totul archaică.

2⁰) Cea care cuprinde mormintele ce vorŭ fi conţinut vase.

3⁰) Cea cu mormintele care aŭ păstrat terracote aşa de frumóse.

---

[1]) Plinii, *Histor. Natur.* lib. XXXV, 36, 6.

[2]) Furtwængler, *Collection Sabouroff.* Introduction, pag. 8.

Nu putem admite o trecere mare de timp între productele Tanagreĭ şi ale Myrineĭ, care de multe orĭ sunt copie învederate după modele tanagreene şi care datéză dintre al III şi I secol a. Ch. Aşa dar, productele Tanagreĭ sunt din epoca imediată după mórtea luĭ Alexandru-cel-Mare, decĭ din prima jumĕtate a secoluluĭ III. Se pare că pictura, maĭ mult decât sculptura, a influenţat pe artiştiĭ ceramiştĭ. Picturele murale de styl vechiŭ, conservate în Italia, parŭ a afirma acéstă presupunere, atât întru ceĭa ce privesce costumul şi coloritul, cât şi pentru stylul draperiilor şi al atitudinilor statuetelor de femeĭ; totuşĭ, data lor este domnia luĭ Alexandru şi timpul imediat după domnia sa.

Aceste terracotte sunt, în orĭ-ce cas, tot ce ne-a rĕmas maĭ frumos şi maĭ graţios din arta posterióră luĭ Alexandru. Ele arată concepţiunĭ ideale care nu se reflectă tot aşa de clar în picturele murale italiote.

Dar să cercetăm acum pe ce óre ne bazăm ca să afirmăm că atitudinea mersuluĭ e posterióră luĭ Praxitel? Tóte copiele de *Afrodite*, atribuite luĭ, aŭ ca semn caracteristic, înclinarea corpuluĭ pe un picior, şi înduoitura slabă a celuĭ-l'alt. *Satyriĭ* sĕĭ celebri aŭ o atare atitudine, pe care o regăsim maĭ la tóte tanagreenele nóstre. Mâna în şold pare a fi fost o creaţie a luĭ Praxitel. Şi ce des găsim acéstă posă în Tanagra! D-l Pottier [1]) combate pe d-l Furtwængler [2]), când acesta vorbesce de liniile strimte ale feţeĭ, ca la operile hellenistice. Capul e în genere pré mic pentru corp, — un semn caracteristic al seminţieĭ grecescĭ —; ochiĭ sunt prelungiţĭ ca migdala, gura mică, buza inferióră cam grósă şi cam ridicată la colţurĭ, — particularitate praxitelică, — peptĕnătura, cărarea şi têmplele reamintescŭ copiele celor maĭ celebre *Afrodite* din secolul IV. Epoca hellenistică diferă de acéstă simplicitate.

In plastica secoluluĭ IV, găsim un monument ce oferă cea maĭ intimă asemĕnare cu Tanagreenele. E un baso-reliev, găsit în Mantinea, presupus ca aparţinĕnd piedestaluluĭ uneĭ statuĭ a *Latonieĭ*, lucrată de Praxitel; stylul e cel din epoca premergĕtóre celeĭ hellenistice şi contrastă cu ea; baso-relievul represintă o *Grupă de Muse*, şeḑĕnd cu instrumęnte musicale în mână; unele din ele sunt absolut identice ca costum, peptĕnătură şi atitudine, cu unele figurine tanagreene; chiar daca acest pedestal n'ar aparţine luĭ Praxitel, în orĭ-ce cas este al unuia din eleviĭ sĕĭ.[3])

Riturile funerare diferă din localitate în localitate; în Attica se puneaŭ lûngă mort numaĭ vase; în Beoţia, figurine şi numaĭ un sigur vas, un lecyth. Lipsa de vase zugrăvite,

---

[1]) Pottier, *Les statuettes de terre-cuite dans l'Antiquité.*

[2]) Furtwængler, *Collection Sabouroff;* Introduction. pag. 6.

[3]) *Bulletin de correspondance hellénique,* Articol al d-luĭ Fougères.

nu dovedesce că ele nu maĭ existaŭ; d-l Benndorf[1]) descrie vase din Sicilia şi Crimea cu figurĭ roşiĭ pe fund alb, albastru şi galben, după uzul secoluluĭ IV, cu figurĭ de femeĭ învĕluite şi drapate în haĭnele lor, tocmaĭ în felul Tanagreenelor. Daca atelierele beoţiene aŭ prosperat prin secolul III, cum de n'aŭ fost înrîurite de şcóla luĭ Lysip? Nimic în arta beoţiană nu denotă aplicarea principiilor sale favorite: nuditatea, jocul fisionomieĭ, lungimea exagerată a corpuluĭ ş. a. „Nu e óre lucru natural—întrébă d-l Pottier[2]) — că daca „artişti tanagreenĭ n'aŭ cunoscut legile şi normele sale, să nu-l fi cunoscut nicĭ pe el?"

Ar resulta decĭ că ceramica beoţiană a fost în flóre puţin înainte de Alexandru, cam pe la 350—330, epoca de glorie a luĭ Praxitel. Decĭ, epoca figurinelor nóstre a fost a duoa jumĕtate a secoluluĭ IV şi secolul III a. Ch.

Dar cum a posedat Tanagra atuncĭ, o artă tanagreană? E incontestabil că Attica a avut relaţiĭ fórte dese cu Beoţia şi vice-versa; Beoţia p'atuncĭ, era plină de opere de artă attică. Şcólele de artă isolate devinŭ una singură, naţională-hellenă, cu stampila attică. Terracottele tanagreene denotă acest caracter hellenico-attic. Orĭ, nu cum-va Tanagreeniĭ aŭ adus din Attica aceste statuete, pe care le depuneaŭ în morminte şi cu care îşĭ decoraŭ casele, după cum ḑice Dikearch[3])? In Attica nu s'a găsit nimic de acest fel şi e maĭ natural să admitem că statuetele eraŭ locale în Tanagra, unde eraŭ olarĭ, ca şi în Aulis[4]). Orĭ că formele (calîpurile), intrebuinţate de aceĭ meşterĭ aŭ venit din Theba séŭ din Athena? şi că ceĭ maĭ bunĭ lucrătorĭ aŭ fost Tanagreenĭ? — „Aceste cestiunĭ, şi multe altele ase„mené lor, ne arŭ lămuri chiar maĭ puţin decât credem;— ḑice d-l Kekule[5]).—Statuetele „tanagreene nu ne înfăţişéză o şcólă locală, mărginită, ci representă o fază a desvoltăreĭ „arteĭ hellenice în genere, fază care nu depinde întru nimic de localul fabricaţiuneĭ, nicĭ „de acela unde ele s'aŭ găsit".

A venit timpul să ne întrebăm şi noĭ, *cum* şi *drept ce* trebuĭescŭ interpretate aceste terracotte?

[1]) Benndorf, *Griechische und sicilische Vasenbilder.*

[2]) Pottier, *Les statuettes de terre-cuite dans l'Antiquité.*

[3]) Müller, *Frag. histor. græcorum.*

[4]) Pausanias. IX.

[5]) R. Kekule, *Griechische Terracotten aus Tanagra im K. K. Museum zu Berlin.* „Diese Fragen und viele ähnliche treffen den Kern weniger tief, als es auf den ersten Blick scheinen mag... Diese Gestalten stellen uns nicht eine begrenzte locale Schule vor Augen, sondern eine bestimmte, durch Attika, herbeigeführte Entwickelungsphase der griechischen Kunst überhaupt, welche von dem Lokal der Werkstätte wie des Fundorts unabhängig und gelöst ist."

„Industria ceramică n'a avut, ca unic obiect, înmormêntarea; ea avea patru scopurĭ de o egală importanţă," — ḑice d-l Pottier[1]), şi anume:

„1⁰) Jucăriile, *păpuşelele* (κόραι) pentru copiĭ.

„2⁰) Ornamentarea *Larariilor* în casele particulare.

„3⁰) Ofrandele şi *ex-voturile*, aduse ḑeilor în sanctuariile lor.

„4⁰) Darurile făcute mortuluĭ, *statuetele sepulcrale* — Şi fie-care din aceste categoriĭ „a dat nascere uneĭ grupe speciale de terracotte".

De óre ce ceramica este o artă industrială[2]), e natural de admis că modelatorul îşĭ va asigura o situaţiune neutră care, la trebuinţă, va puté să satisfacă orĭ-care din dorinţele cumpĕrătoruluĭ. Acesta va precisa rolul statuetelor cumpĕrate, depunêndu-le fie în Larariŭ, fie în templu, fie în mormênt. „Ele devinŭ un dar de prietenie, o imagine protectóre a caseĭ, un *ex-voto* pios, o ofrandă funerară, dupĕ cum e şi intenţia donatoruluĭ", — ḑice d-l Pottier[3]). D-niĭ Haussoulier[4]) şi Dümmler[5]) sunt de aceĭaş părere. D-niĭ Cartault[6]), Babelon[7]) şi G. Paris[8]) admitŭ că industria terracottelor nu s'a desvoltat numaĭ în vederea ceremoniilor funebre, presupunere ce de altminteri reĭese din faptul că, în majoritate, ele s'aŭ găsit în morminte.

Despre împătrita lor întrebuinţare atestéză chiar unele din monumentele existente:

1⁰) O figurină din colecţiunea Lecuyer, representând o *Femeĭe cu copilul în braţe* şi în mână cu o statuetă de prunc îmbrăcat cu totul la fel cu copilul sĕŭ, ca şi când ar juca păpuşa în mână, spre a-şĭ înbuna copilaşul. E evident că rolul miceĭ terracotte este acela de a înveseli pe copiĭ, de a fi o păpuşică. Acésta o spunŭ şi lexicografiĭ Hesychius şi Suidas.

2⁰) Cum că ele aŭ servit de ornament al caselor şi s'aŭ păstrat în Larariĭ, în onórea Penaţilor, acésta o dovedescŭ Dikearch[9]), Pausanias[10]) şi desgropările pompeiane, care ne permitŭ a studia interiorul locuinţelor. Intr'adevĕr, casa Iulieĭ Felix a conţinut 18 statuete de marmoră şi de lut, fiecare ocupând una din 18 firide în păretele uneĭ tinde

---

[1]) Pottier, *Quam ob causam etc.* pag. 104.

[2]) Pottier et Reinach, *La Nécropole de Myrina.*

[3]) Pottier, *Quam ob rem* etc. pag. 104.

[4]) Haussoulier, *Quomodo sepulcra Tanagræi decoraverint.*

[5]) Dümmler, *Annali dell' Instituto, 1883.*

[6]) Cartault, *Collection Lecuyer;* Introduction, II.

[7]) Babelon, *Gazette archéologique.*

[8]) Gaston Paris, *Bulletin de correspondance hellênique.*

[9]) Müller, *Fragmenta historicorum graecorum.*

[10]) Pausanias, IX.

(vestibul). In casa Lucreţieĭ, terracottele aŭ fost găsite la un loc cu statuete de ḑeĭ şi de Penaţĭ de bronz.

3⁰) Că ele eraŭ considerate ca *ex-voto,* ne-o dovedescŭ numeróse epigrame dedicatoriĭ din *Anthologie.* Un ḑeŭ priimea tot ceĭa ce putea fi dat: vase, giuvaĭerurĭ, monete, cunune, mobile, haĭne, obiecte de gătélă, instrumente, arme, statuĭ şi statuete; apoĭ ăncŏ şi imobile, proprietăţĭ fonciare, care formaŭ venitul principal al templuluĭ. Un ḑeŭ în sanctuariŭ era ca un rege în palat; tot confortul necesar uneĭ case, orĭ ce lucru indispensabil existenţeĭ, tot ce era plăcut unuĭ particular bogat, trebuia să existe în sanctuariŭ; un lucru cu altă destinaţie, îndată ce intra în cuprinsul templuluĭ, făcea parte din dominiul luĭ, şi, numaĭ prin acésta, dobêndea un caracter sacru şi nealienabil. Coroplastul a urmat pe sculptor; el scia că orĭ-ce obiect este priimit ca ofrandă, când este adus cu intenţiĭ piόse şi consacrat de mâna sacerdoteluĭ. Desgropările făcute pe lûngă sanctuariĭ dovedescŭ şi maĭ bine acéstă aserţiune, cŏcĭ e rar de a se descoperi un sanctar antic, fără a da de fărĕmăturĭ de terracottă, ofrande aduse de închinătorĭ. In unele localităţĭ, aceste fărĕmăturĭ aŭ aspectul unuĭ deposit regulat; causa faptuluĭ e cea următόrea. Când pré multe ofrande se grămădeaŭ într'un templu, sacerdoţiĭ înlăturaŭ pe cele de maĭ cu puţină valόre şi, pentru ca să nu maĭ aparţină alt-cuĭva, dupĕ ce aŭ fost ale ḑeuluĭ, eĭ le spărgeaŭ, aruncând sfărĕmăturile într'o grόpă séŭ într'un şanţ. De aci provinŭ acele straturĭ de terracotte superpuse de la Larnaca în Cypru, şi de la Tegea în Peloponez. Totuşĭ depositul din Tarsus, face excepţie, cŏcĭ e considerat ca lepădăturĭ din fabricĭ. In majoritate, aceste statuete, destinate a fi *ex-voto*, sunt făcute cu suta şi în formă (moule); ele servă ca amintirĭ despre trecerea închinătorilor. In genere, ele reproducŭ divinitatea adorată în localitatea respectivă; ele se deosibescŭ destul de bine de cele funerare, fŏră ănsĕ de a avé, pentru acésta, o demarcaţie absolută.

4⁰) Rolul lor funerar e vĕdit prin presenţa lor în morminte. Dar care a fost causa acesteĭ depunerĭ? Aci d-niĭ Frœhner[1]) şi Cartault[2]) desvoltă teoria ḑeificăreĭ. „De la o „dată anumită—, ḑice primul,—ḑeificarea nu maĭ este un privilegiŭ exclusiv al principilor „şi al familiilor lor. Dupĕ mόrte, cel maĭ umilit este supranumit: *divus* séŭ *dominus*; în „statuarie, i se dă atributele luĭ *Mercur* şi *Bacchus.* Tineriĭ efebĭ devinŭ favoriţiĭ ḑeilor, ca „*Ganymed*, *Adonis*, *Attys*. Un neguţĕtor roman, originar din Dacia, figurézá pe sepulcrul „sĕŭ, ca un *Cupidon*, în mână cu o făclie şi o pungă, symbolul comerciuluĭ. Femeile devinŭ

---

[1]) Frœhner, *Terre-cuites d'Asie-mineure,* pag. 41.

[2]) Cartault, *Terre-cuites grecques*; Introducere, II.

„deiţe: dea *sancta*, dea *pia*, dea *bona domina* etc. asimilate când *Venereĭ*, când *Dianeĭ*, când „deiţelor *Fortuna*, *Speranţa* séŭ uneĭa dintre *Graţiĭ*".

„Subt influenţa cultuluĭ dionysiac, apare şi în Tanagra, — dice d-l Cartault, — *copiĭ* „*bacchicĭ*, care ĭeaŭ o importanţă mult maĭ vĕdită în Myrina. Aci intră seria *Copiilor* încu-„nunaţĭ cu ĭederă, *Femeile* şi *Fetiţele cu măscĭ*, ca şi *Femeile* pe jumĕtate înveşmêntate, în-„conjurate de *Eroşĭ* şi de *Efebĭ* înaripaţĭ".

„Mortul devenit un ce sacru, un deŭ, — adaoge d-l Pottier [1]), — priimesce în mor-„mêntu-ĭ, ca un deŭ în sanctuariŭ, orĭ-ce lucru ce se póte da; pétra mormêntuluĭ este „pentru supravieţuitorĭ un altar, unde se sacrifică, se tórnă libaţiunĭ. Cultul Manilor era „fórte vechiŭ şi fórte respectat în Grecia; eĭ sunt mijlocitoriĭ între deĭ şi ómenĭ; eĭ sunt „consultaţĭ ca oracole şi îmblândiţĭ prin tot felul de omagiĭ. Sepulcrul sémĕnă cu o locu-„inţă confortabilă pentru eternitate; de aceĭa, sepulcrul devine o imagine a caseĭ, în mi-„niatură, séŭ a templuluĭ, cu un mobilier mult maĭ restrîns, dar reproducênd categoriile „esenţiale: vase, obiecte de gătélă, giuvaĭerurĭ, banĭ, arme şi, subt forma redusă a figuri-„nelor, obiecte de artă". Decĭ, d-l Pottier pune pe acelaş rând [2]): „Omul în cása sa, deul „în templul sĕŭ, mortul în al sĕŭ mormênt".

D-l Furtwængler [3]) găsesce ânsĕ acéstă aserţiune cu totul imposibilă.

„Daca statuetele eraŭ depuse ca obiecte de artă, — dice d-sa — de ce n'am găsi şi „statuete de bronz, tablourĭ micĭ séŭ altele de acest fel? Ceĭa ce înţelegem perfect de bine „este presenţa jucăriilor în mormintele de copiĭ; dar din nefericire, nu putem precisa care „dintre statuete aŭ fost considerate ca atare; fără înduoĭélă terracottele articulate; dar „fiind că şi acestea luaŭ forme de deităţĭ, faptul ne induce a le considera atât ca jucăriĭ „cât şi ca amulete. Spre a explica aceste terracotte, luăm ca punct de plecare, faptul că „mortul era însoţit de lucrurile necesare vieţeĭ ultra-sepulcrale; obiectele de artă nu intră „în acéstă categorie. Obiceiul de a depune statuete e maĭ puţin vechiŭ decât acela de a „da în dar mortuluĭ, vase, arme şi giuvaĭere; el a putut fi în vigóre atuncĭ numaĭ când „coroplastica s'a desvoltat; apoĭ n'a fost nicĭ general în Grecia, nicĭ persistent în tóte „epocele. In epoca myceniana, întîlnim statuetele în mod excepţional; în Cypru, obiceiul „acesta e vechiŭ şi maĭ des. Câte o dată găsim o singură figurină, o deiţă, personificarea „instinctuluĭ matern care guvernă sufletele şi protege morţiĭ; numele aceseĭ deiţe este „Δημήτηρ, de unde morţiĭ eraŭ numiţĭ Δημήτρειοι. In categoria figurinelor utile intră seria

[1]) Pottier, *Quam ob causam* etc. pag. 104.

[2]) Idem idem pag. 83.

[3]) A. Furtwængler, *Collection Sabouroff*. Introduction, pag. 10.

„*Bucătarilor*, *Bărbierilor*, *Hydroforelor*, *Preceptorilor* etc.; *Efebiĭ cu cocoşul* séŭ cu *lyra* parŭ a „fi tot ofrande funerare. *Grotescile* sunt în contra piezeĭ rele, a deochĭuluĭ; dovadă mythul „luĭ *Baubo,* care a reuşit să facă a ride pe Demetra supĕrată, şi ast-fel a devenit bine-„făcĕtor.

„Animalele şi fructele înlocuiescŭ victimele; scopul *Syrenelor funerare* ăncŏ nu s'a „lămurit. *Dănţuitórea* era o noutate preţuită fórte mult; fără înduoiélă, se onora mortul, „oferindu-i-se o *Dănţuitóre.* Puţin căte puţin, atributul încetéză şi *Tinerele fecióre* nu maĭ „aducŭ mortuluĭ nimic alt decăt frumósa lor gingăşie. Coroplastul lasă la o parte orĭ-ce „aduce aminte despre mort, spre a se deda cu totul aspiraţiuneĭ sale către frumos; totuşĭ, „tradiţiunea nu dispare pe deplin; e numaĭ transformată prin cerinţele artistice. Frumu-„seţea şi graţia devinŭ unicele'ĭ preocupaţiunĭ. *Cupidoniĭ* îşĭ facŭ intrarea lor. Archaica grupă „*Demeter şi Kore* devine *Duoĕ fecióre,* una seriósă, cealaltă maĭ veselă şi maĭ tênĕră; ele „ţinŭ în mănĭ mere séŭ florĭ. In Tanagra, *Priapiĭ* şi *Syleniĭ* înlocuĭescŭ *Grotescele* şi *Măs*-„*cile bacchice.* Arta caută a representa fiinţe, de felul cărora defunctul va întîlni pe ţĕr-„mul celăl'alt".

In orĭ ce cas, cestiunea roluluĭ terracottelor în riturile funerare rĕmăne staţionară pênĕ atuncĭ cănd cercetărĭ maĭ explicite în dominiul archeologieĭ o vorŭ elucida. *Ar-chœlogi certant et adhuc sub judice lis est!*

II.

CATALOGUL DESCRIPTIV

AL

STATUETELOR DE LUT DIN TANAGRA

Formând collecţiunea dăruită de d-l C. Esarcu

ATHENEULUI ROMÂN

DIN BUCURESCI

PRECUVÊNTARE

Collecţiunea de statuete tanagreene, despre care avem acum a ne ocupa maĭ în special, este formată de d-l C. Esarcu, chiar în Athena, pe la aniĭ 1880 şi 1883, când d-sa representa România ca Ministru plenipotenţiar al eĭ în Grecia. Era tocmaĭ pe atuncĭ timpul când tot se maĭ făceaŭ de către ţĕraniĭ exploratoriĭ loculuĭ, fericite descoperirĭ în necropolele din Tanagra. Acest fapt a înlesnit nimeritele acuisiţiunĭ făcute de d-l Esarcu, carele, în nemărginita sa liberalitate către *Atheneul Român* din Bucurescĭ, — opera sa în mare parte, — l'a împodobit cu acéstă mică, dar fórte preţiósă, collecţiune. Ea se compune din 20 figurine complete şi un cap trunchiat de pe un corp de figurină; în total, 21 bucăţĭ, care se află expuse într'o vitrină ce stă într'una din sălile de pictură ale palatuluĭ Atheneuluĭ. Aceste statuete se potŭ grupa în următorul mod:

14 figurine representând *Femeĭ*,—la care maĭ adăogăm şi *capul* isolat, ce este şi el de *Femeĭe*.

2 statuete de *Efebĭ* séŭ *Tinerĭ bărbaţĭ*.

4 de *Copiĭ*.

Dintre figurinele înfăţişând *Femeĭ* avem:

2 representate şeḑĕnd jos (No. 1 şi 12); cele-l'alte 12 staŭ în picióre (No. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15). Printre acestea, una ne arată o *Tênĕră* în deplină mişcare, păşind serios (No. 8); duoĕ statuete ne înfăţişéză *Femeĭ* rezimate de câte un pilastru şi anume: una se rézimă cu mâna, pilastrul ajungĕndu-ĭ pĕnĕ la şold (No. 3); cea-l'altă se sprijinesce cu antebraţul, pilastrul fiind maĭ înalt (No. 2).

Duoĕ din ele danţéză (No. 5 şi 6); cele-l'alte şépte sunt în stare de repaos, stând pe loc (No. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 şi 15).

Tóte sunt complet inveşmêntate, afară de una singură, acoperită numaĭ pe jumĕtate (No. 3). Treĭ sunt cu capul gol (No. 3, 8 şi 9); alte treĭ, cu capul acoperit cu pălăriĭ diferite: una cu un *petaz* în formă de ciupercă (No. 12); a duoa, cu un *petaz* conic, (No. 14), şi a treia cu un fel de căciulă—*κύνη*— învelitóre de pîslă (No. 10). Patru din ele pórtă câte un vĕl, duoĕ fiind cu totul zovonite (No. 13 şi 15), pe când cele-l'alte duoĕ parŭ a maĭ purta pe subt vĕl o altă gătélă, fie cunună, fie diademă (No. 1 şi 11). Cele patru care maĭ rĕmânŭ, aŭ peptĕnătura împodobită; duoĕ — cele care danţéză — aŭ o peptĕnătură şi pórtă nisce ornamente cu totul excepţionale, lucru ce justifică calitatea lor de *Dănţuitóre* (No. 5 şi 6); a treia dintre cele cu capul împodobit, are pe peptĕnătură o podóbă cu extremităţĭ cădênd pe spate, ceia ce dă idea că gătéla eĭ e formată de o maramă (No. 7), iar a patra pórtă o cunună (No. 2).

Numaĭ duoĕ din aceste patru-spre-ḑece statuete femeĭescĭ aŭ accesoriĭ: *Têněra* representată umblând, ţine în mână o apĕrătóre în formă de frunḑă (No. 8), şi una din cele treĭ figurine de *Femeĭ* cu capul gol, are de asemené o apĕrătóre de formă circulară, care este póte o oglindă (No. 9).

Intr'acéstă collecţiune, numaĭ treĭ din totalitatea figurilor representând *Femeĭ*, parŭ a ne înfăţişa divinităţĭ; cea representată şeḑênd, cu vĕl şi diademă (No. 1), cea inveşmêntată numaĭ pe jumĕtate (No. 3), şi una din cele rezimate de pilastru (No. 2); cele-l'alte un-spre-ḑece aŭ aspectul cu totul omenesc; e 'nvederat că ele representă *Femeĭ* din viéţa reală. *Capul de femeĭe* (No. 4) este de o frumuseţe deosebită; o peptănătură unică în felul eĭ, gătéla luĭ excepţională formată din diademă şi frunḑe, şi apoĭ ancŏ expresia luĭ tristă şi melancolică, ne-aŭ îndemnat a'l numi *Cap al Ariadneĭ*.

Cele duoĕ statuete de *Efebĭ* (No. 16 şi 17), representă duoĭ tinerĭ cu totul îmbrăcaţĭ, stând în picióre. Amênduoĭ sunt rezimaţĭ de nisce stâncĭ inalte, pênĕ în dreptul trunchiuluĭ; pe cap pórtă, şi unul şi altul, câte un *petaz*, deosebit ca formă şi mărime, unul fiind ca o ciupercă (No. 17), celă-l'alt ca o căciulă dublă cu duoĕ bordurĭ (No. 16). Accesoriul a rĕmas numaĭ la unul din eĭ şi este de natură neprecisabilă (No. 17); la cel-l'alt a dispărut dimpreună cu faţa mâneĭ care'l ţinea (No. 16); atitudinea la ambiĭ este repaosul complet. *Efebiĭ* representaţĭ sunt tinerĭ cu aspectul de tot real.

Patru sunt, dupĕ cum am ḑis, figurinele representând *Copiĭ*, şi anume: o *Fetiţă* (No. 21) şi treĭ *Băĭeţĭ* (No. 18, 19 şi 20). Ca şi *Fetiţa*, unul din eĭ stă în picióre (No. 20); ceĭ-l'alţĭ duoĭ şedŭ pe câte o stâncă în formă de cub; aceştia duoĭ din urmă sunt acoperiţĭ numaĭ cu câte o cămăşuţă, pe când fetiţa e înveşmêntată cu totul, ĭar băĭeţaşul care stă în picióre, e drapat; el este representat mergĕnd; *Fetiţa* stă pe loc. Numaĭ ceĭ duoĭ copiĭ şeḑênd jos aŭ capul ornat, unul cu o cunună de frunḑe (No. 19), celă-l'alt cu o căciulă avênd

marginea lată (No. 18). *Fetiţa* e lipsită de accesoriĭ, pe când *Băieţiĭ* câteşĭ treĭ aŭ ceva în mână; cel mergênd duce o pungă sĕŭ un sac (No. 20), cel încununat ţine o pungă lunguĭéţă sĕŭ o eşarfă (greŭ de precizat) (No. 19), şi cel cu căciula, un sac (No. 18). Lûngă acesta din urmă, pe al sĕŭ sediŭ cubic, figuréză o *mască comică*.

Maĭ tótă collecţiunea păstréză urmele polychromieĭ; la şése dintre statuete, colorile sunt forte bine conservate şi redate prin pictură dupĕ natură, pe stampele VIII, IX şi X, (No. 4, 5, 12, 17 şi 18); La cincĭ din figurine, orĭ ce urmă de colorit a dispărut cu totul (No 3, 9, 15, 20 şi 21); din contra, cele duoĕ-spre-ḑece rĕmase, păstréză numeróse urme de colorĭ, şi maĭ ales albul de calce a resistat maĭ bine (No. 1, 2, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 16 şi 19). In genere vorbind, tóte aceste 21 statuete sunt destul de bine conservate; restaurată cu totul este una singură (No. 2), cea găsită la Milo; maĭ sunt câte-va la care capetele aŭ fost relipite; intacte (se înţelege, pe cât s'a putut) avem maĭ ales figurinele ce aŭ păstrat maĭ bine polychromia. Soclul lipsesce la cincĭ figurine (No. 1, 8, 12, 18 şi 21); şépte îl posedă subt forma uneĭ plăcĭ subţirĭ (No. 2, 3, 9, 14, 17, 19 şi 20); opt îl aŭ de o înălţime maĭ mare, din care la patru este maĭ mult sĕŭ maĭ puţin dreptunghiular, (No. 10 13, 15 şi 16), la alte treĭ maĭ mult circular (No. 5, 6 şi 11) şi la una din ele, de o formă cu totul neregulată (No. 19).

Ca mărime, cele duoĕ-ḑecĭ şi una exemplare ale collecţiuneĭ Esarcu variéză fórte mult; cea maĭ înaltă este de 0m25 (No. 7), cea maĭ mică de 6m8 (No. 20); cele-l'alte 18, sunt cuprinse, ca înălţime, între aceste duoĕ extreme. Rĕsuflătorea lipsesce la o singură statuetă (No. 1), cea maĭ vechiă din collecţiune; tot restul figurinelor o posedă, când maĭ mare, când maĭ mică, ba âncŏ unele aŭ şi câte o deschiḑĕtură în bază, precum sunt în genere cele de dimensiune maĭ mare.

Le vom descrie, păstrând ordinea următóre:

I. FEMEĬ

1. Divinitate şeḑênd. Stampa I, No. 1.
2. Muza *Urania*. St. V, No. 1.
3. Muză stând, semi-învĕlită. St. II, No. 3.
4. Cap de *Ariadnă*, (*colorat*). St. VIII, No. 1 şi 2.
5. Dănţuitóre, *(colorată)*. St. X, No. 2.
6. Altă Dănţuitóre. St. III, No. 1.
7. Femeĭe cu vĕl pe cap şi cu mâna în şold. St. VI, No. 1 şi 2.
8. Tênĕră cu capul gol, *(colorată)*. St. VIII, No. 1 şi 2.

9. Tênĕră cu apĕrătóre şi cu capul gol, plecat. St. IV, No. 2.
10. Tênĕră femeĭe cu capul ridicat. St. VII, No. 2.
11. Tênĕră cu vĕl pe capu-ĭ plecat. St. II, No. 1.
12. Tênĕră şeḑênd, cu petaz pe cap, *(colorată)*. St. IX, No. 2.
13. Tênĕră cu vĕl pe cap. St. IV, No. 1.
14. Tênĕră cu vĕl şi cu petaz pe cap. St. III, No. 2.
15. Femeĭe zovonită. St. VII, No. 1.

II. BĂRBAŢĬ TINERĬ

16. Tênĕr înveşmêntat, in picióre. St. V, No. 2.
17. Alt tênĕr „ „ , *(colorat)*. St. X, No. 1.

III. COPIĬ

18. Băieţel şeḑênd, cu pungă şi cu mască, *(colorat)*. St. IX, No. 3.
19. Băieţel şeḑênd jos. St. II, No. 2.
20. Copil în picióre, cu pungă. St. I, No. 2.
21. Fetiţă în picióre. St. I, No. 3.

CATALOGUL

I. Divinitate şeḑênd

Stampa I, No. 1.

céstă figurină representă o femeie şeḑênd, bine învelită în costumu-ĭ, într'o atitudine de perfectă impasibilitate; ea şéde pe un scaun înalt, pe care uşor îl putem lua drept un tron, un jeţ domnesc séŭ divin, din causa trepteĭ, puţin maĭ scurtă, pe care dómna nóstră îşĭ odihnesce piciórele. Braţele îĭ sunt lipite de corp, mânele aşeḑate pe genuchĭ; piciórele, unul lûngă altul, parŭ a se despărţi de la glezne în jos. Figura e regulată, trăsurile fine, nasul fórte drept; fruntea mică e încadrată de têmple; pe cap are o diademă ce pare a fi acoperită de un vĕl, în felul uneĭ mitre; acéstă a eĭ gătelă e fixată cu o făşie trasă pe subt bărbie. Inveşmêntarea eĭ e completă; de abié se zărescŭ liniile corpuluĭ. Ca urme de colorit e albul în mare parte; apoĭ roşu de-alungul jeţuluĭ; restul e de colórea argileĭ. Rĕsuflătórea lipsesce cu totul, spatele nu e de loc modelat; e învederat că statueta a fost lucrată în formă. Dimensiunea eĭ este de 12 cm.; lutul e dur, cócerea tare. Judecând după ţinuta-ĭ maiestósă şi nemişcată, în felul *Xoanelor* de lemn, ne vine a crede că este una din divinităţile cu rol în riturile funerare, ca o *Demetră*, o *Hera* séŭ o *Afrodită Genitrix.*

2. Muza Urania

Stampa V, No. 1.

Pe un soclu ângust, stă graţiósa statuetă găsită, ḑice-se, în insula Milo; ea representă o femeĭe frumósă, tênĕră, înaltă, fórte bine proporţionată, rezimată cu braţul stâng de un pilastru. Pré mêndra fecióră este înveşmêntată cu un *hiton*, prins pe umerĭ printr'o fibulă rotundă fórte perceptibilă. Pe partea dréptă, care prin faptul că tênĕra e înclinată, este ceva maĭ jos — linia umerilor fiind oblică de la stânga spre drépta, — agrafa a alunecat pênĕ subt umĕr; frumosul eĭ grumaz a rĕmas gol; 'şĭ-a tras *peplul* în jurul talieĭ, cĕcĭ o grămadă de cute orizontale ĭesŭ de subt braţul eĭ drept; în partea opusă (în stânga), *peplul* îĭ acoperă în parte braţul stâng, ĭar antebraţul rĕmâne cu totul desvelit. Pilastrul, e o stelă patrată, ceva maĭ ângustă decât baza şi decât partea eĭ superióră, ajunge pênĕ la înălţimea şolduluĭ tinereĭ femeĭ; spatele statueteĭ nu este modelat, figurina şi pilastrul forméză o singură bucată. Piciorul drept susţine tótă greutatea corpuluĭ; cel stâng este încrucişat peste cel drept şi pare că atinge pamêntul numaĭ cu vêrful. Capul eĭ e fórte simplu peptĕnat; pĕrul e despărţit printr'o cărare, în duoĕ plete; jos în céfă, pletele se adună formând un mic *lampadion*. Capul pórtă o gătélă care, vĕḑută din faţă, dă idea uneĭ simple căciulĭ, ĭar din profil evocă idea uneĭ panglicĭ séŭ uneĭ batiste înnodate; din spate are aspectul uneĭ cunune. Statueta a suferit mult; a fost spartă şi restaurată, şi, cu tótă restaurarea, tot maĭ păstréză o lacună în tors; capul este lipit de tors, şi torsul, de partea inferióră. Ea nu ţine nicĭ un obiect în mână; braţele îĭ sunt fixate de corp. Privirea eĭ e îndreptată către un punct înalt şi depărtat; expresiunea 'ĭ este seriósă şi blândă în acelaş timp; pe buze 'i jócă un surîs inperceptibil, fixat acolo de meşterul coroplast. Rĕsuflătórea este în spate, dar forma eĭ e neprecisabilă, din causa spărtureĭ. Statueta a fost colorată; ânsĕ, a precisa colorile e imposibil; icĭ şi colo, maĭ este câte o pată roză séŭ brună. Fórte uşor, acéstă frumósă statuetă póte fi luată drept o Muză,—*Urania gânditóre*, — daca, ast-fel de presupunere n'ar fi pré riscată, de óre ce 'ĭ lipsesce cu totul orĭ ce atribut determinant. Vêrful piciorului drept ese de subt *hiton*; statueta a fost tare cóptă; e cu totul găunósă. Dimensiunea e de $0^{m}19$.

3. Muză stând, semi-învelită

Stampa II, No. 3.

Partea superióră a torsuluĭ e nudă; corpul tinereĭ femeĭ e susţinut pe piciorul stâng; cel drept e încrucişat peste cel stâng; braţul drept întins, se rézimă de un pilastru pătrat, lucrat dintr'o dată cu figurina. De la cot în jos braţul este învelit în *hiton*, asemené şi cel stâng, care fiind îndoit de la cot, sprijinesce mâna pe şold, susţinĕnd tot de o dată şi extremitatea *hitonuluĭ*, care cade în cute de-alungul corpuluĭ. Torsul, fie cu totul nud séŭ cel mult acoperit de o cămaşă fórte străvedie, este fórte bine modelat; formele sunt perfect de perceptibile. *Hitonul*, tras de la drépta la stânga, formézá cute în semi-cerc de la un şold la altul, pĕnĕ ce cade grămadă pe cel stâng, urmând de acolo în jos, cu cutuliţe fine, direcţia pulpeĭ şi lăsând să se zărécsă vêrful piciórelor. Pilastrul, maĭ lat la bază, este terminat cu o suprafaţă plană şi ajunge pĕnĕ la şoldul figurineĭ. Capul e fórte delicat, fisionomia prelungă, peptĕnătura cu cărare; têmplele sunt aduse în spre creştet; deşi ele aŭ cute, sunt âncŏ şi tăiate de liniĭ transversale, care parŭ a fi o podóbă, o panglică séŭ ceva de felul acesta. Un îndoit *lampadion* pe creştet îĭ termină peptĕnătura. Braţul drept, care se rézimă pe pilastru, pare a susţine o apĕrătóre în formă de frundă. Soclul e fórte ângust, rĕsuflătórea stă în spate. Lipsescŭ urmele coloritululĭ; cócerea e tare, lutul dur, dimensiunea de $0^{m}14$. Prin nuditatea şi prin aspectul eĭ, neobicĭnuit în viéţa dilnică, ea ne face să-ĭ atribuim un caracter óre-cum divin. E póte o *Musă* séŭ o *Nymfă* (?).

---

4. Cap de Ariadnă

Stampa VIII, No. 1 şi 2 (colorate).

cest cap frumos, care prin expresiunea-ĭ melancolică, ne-a făcut să-l numim ***Cap al Ariadneĭ***, este inclinat la drépta, cu o slabă inflexiune a gâtuluĭ; o diademă încunună fruntea, precum şi o corónă de frunḑe, care maĭ mult se asémĕnă cu edera. Pĕrul e dispus prin cărare în têmple; un ţop cu totul neobicĭnuit, în formă de melc, îĭ strînge pĕrul la céfă. Diadema se termină printr'o garnitură triplă, probabil de frunḑe, care în stânga îĭ cade pe gât. Partea de sus, adică creştetul capuluĭ, e cu totul gol; se distinge numaĭ cărarea, care se perde în acel ţop extraordinar. Gâtul e rotund şi fórte delicat; capul a fost găsit despărţit de corp. Polychromia e fórte bine conservată; se vede galbenul pe diademă —probabil va fi fost aurie —, şi roşul pe pĕr,— acel vestit roşu brun al Thebanelor. Bărbia acestuĭ cap delicios are o gropiţă, care îĭ măresce şi maĭ mult gingăşia. Lutul e dur, tare copt. Dimensiunea capuluĭ e de 5 cm.

---

5. Dănţuitóre

Stampa X, No. 2 (colorat)

Un corp delicat, subţire şi graţios, înconjurat de veşmêntu'ĭ fîlfîind. Este, fĕră îndoiélă, una din cele maĭ încântătóre bucăţĭ ale collecţiuneĭ. Frumosul cap al tinereĭ fete e încununat cu un fel de podóbă cu totul stranie şi rară, naltă, dinţată la vêrf, formând cincĭ proeminenţe; peptĕnătura pare acoperită cu o maramă care, dată fiind pe spate, cade de ambele părţĭ ale gâtuluĭ. Pĕrul e dispus în têmple şi cărare; apoĭ e dus pe lângă urechĭ la céfă. Gâtul ĭese din *peplosul* care o acoperă tótă; braţele îĭ disparŭ subt o mulţime de cute, ĭar mânele îĭ ţinŭ pe şoldurĭ extremităţile *pepluluĭ*, care fîlfîĭe în vênt. Tóte liniile corpuluĭ sunt visibile, haĭna'ĭ fiind trasă de ambele părţĭ şi rĕmânênd ca şi întinsă pe corp. Piciorul stâng, fórte fin ca execuţie, e încrucişat peste cel drept şi atinge solul numaĭ cu vêrful. Negreşit antica balerină execută un pas de danţ. Haĭna, care îĭ flutură în mişcările'ĭ ritmice, pare a fi o manta fórte largă şi pe de desubtu'ĭ maĭ e şi o fustă, care d'abĭé ajunge la glezne. Graţiósa Dănţuitóre respiră o gingăşie adorabilă, în plenitudinea mişcărilor eĭ; este cu totul încântătóre. O vedĭ, o simţĭ cum îşĭ mlădie şoldurile sub stofa subţire pe care o ţinŭ şi o clatină mânele eĭ, puse pe şoldurĭ! Vêrful piciorușelor eĭ pare că tremură în sborul uşor al danţuluĭ! Soclul pe care e pusă, e destul de nalt, cu bordure proeminente. Urmele de colorĭ sunt bine conservate pe cap, pe obrajĭ, maĭ ales la buze şi la ochĭ; apoĭ prin tóte cutele haĭneĭ ce fîlfîĭe şi parecă se légănă pe şoldurile şi pe pulpele eĭ; roşul şi colórea roză parŭ a predomina. Trăsurile feţeĭ sunt, la acéstă minunată figurină, de o regularitate perfectă. Balerina pare a fi fórte atentă la pasul ce execută şi, fără îndoială, la musica ce o conduce. Privirea e îndreptată drept în faţă. Lutul e dur, copt tare; rĕsuflătórea dreptunghiulară ocupă maĭ tot spatele. Dimensiunea e $0^{m}19$.

S'ar puté dice că nicĭ una din statuetele tanagreene ale collecţiuneĭ Esarcu n'are o înfăţişare maĭ plăcută, maĭ perfectă, maĭ viuĕ şi maĭ animată decât acéstă graţiósă şi provocătóre balerină.

6. Altă dănţuitóre

Stampa III, No. 1.

Gingaşă, zglobie şi uşóră, e şi acéstă balerină, care execută şi ea un pas de danţ graţios; piciórele'ĭ sunt góle; cel drept atinge pămêntul numaĭ cu vêrful. Ea este îmbrăcată séŭ maĭ bine învĕluită într'o manta fórte fină, care permite a se vedé tóte liniile delicate ale corpuluĭ eĭ graţios. Braţul drept, îndoit de la cot, susţine draperia *kalyptreĭ*, depărtând'o de la corp şi lăsând peptul gol, în unghiŭ ascuţit; braţul stâng îndoit, are mâna pe şold; aci *kalyptra* e strînsă în cute; în jos ea flutură umflată de vênt şi cade în zig-zagurĭ, simetric dispuse pênĕ la glezne. Contrar obiceiuluĭ damelor tanagreene, piciorul e gol, fără de nicĭ o sandală. Daca acésta e ceva particular, apoĭ peptĕnătura e şi maĭ şi. Cărarea, têmplele dispuse în cute, plus o diademă şi pĕrul sumes într'un ţop fórte nalt, ca un colac — să fie óre o modă egypteană séŭ cypriotă? — Tóte aceste amănunte ne arată un fel de peptĕnătură rară şi cu totul excepţională. Am găsit'o ânsĕ şi la Dănţuitórea de subt No. 5. Orĭ cât de gingaşă ni se presentă acéstă a duoa balerină, mişcările eĭ sunt maĭ stângace şi echilibrul eĭ maĭ puţin natural decât ale precedenteĭ statuete. Soclul figurineĭ e gros, circular şi solid; spatele eĭ e nemodelat; o mare rĕsufletóre dreptunghiulară se deschide de la jumĕtatea spateluĭ pênĕ la soclu; lutul e dur şi bine copt. Drept colorit, are numaĭ urme de colóre albă. Nălţimea, 17 centimetri.

---

7. Femeĭe cu vĕl pe cap şi cu mâna în şold

Stampa VI, No. 1 şi 2.

Pe un soclu destul de nalt, stă o tênĕră femeĭe înaltă, ce pare a fi cufundată în gândurĭ. Greutatea corpuluĭ eĭ e purtată de picioru'ĭ stâng; cel drept e uşor înduoit. Vêrful ambelor picióre sunt perceptibile subt largu'ĭ *hiton*, care sus îĭ lasă grumazul desvelit. Peste *hiton*, tênĕra fată pórtă *himationul* pe umĕrul drept. Braţu'ĭ stâng, sprijinit pe şold, dispare subt cute; de la şold în jos, *himationul* cade în zig-zagurĭ pênĕ dincolo de genuchĭ. Cămăşuţa ne-avênd manecĭ, braţul drept rĕmâne gol; sînul drept se străvede subt *hiton*; cel stâng e învelit subt *himationul*, care, trecênd peste umĕrul stâng, cade pe jumĕtate, în cute verticale, pênĕ în dreptul genuchiuluĭ drept, şi jumĕtate, în cute orizontal-ovale, aduse tóte pe şoldul stâng. Acéstă disposiţie a larguluĭ *himation* este cât se póte de graţiósă şi rară. Capul susţinut de un gât rotund, este cam aplecat în faţă; fisionomia e cea comună tuturor Tanagreenelor, regulată, fină, surîḑêndă. Pĕrul, care se vede numaĭ acolo unde el încadréză fruntea, este acoperit de o gătélă ce cade ca un vĕl, de ambele părţĭ ale gâtuluĭ, după ce forméză o fundă rotundă, un *pompon*—daca cum-va Grecĭĭ îl vorŭ fi cunoscut. Ca urme de colorit, s'a menţinut numaĭ albul. Soclul e înalt ca de treĭ centimetri; de la jumĕtatea socluluĭ pênĕ la umĕr, statueta are în spate o lungă rĕsuflătóre; lutul e dur, bine copt; statueta e uşóră, înaltă de 24 ½ cm. Capul, deslipit prin vre un accident, a fost relipit; urma relipireĭ e fórte visibilă. Stampa VI o representă în faţă şi în profil.

---

8. Tênĕră cu capul gol

Stampa VIII, No. 1 (colorat)

Pré frumósă, mlădiósă şi graţiósă, acestă tênĕră pare că umblă; tocmaĭ apasă piciorul stâng pe pămênt şi înaintéză cu cel drept; decĭ e representată în deplină mişcare. Ea este cu totul învesmêntată; *himationul* eĭ permite să se zărescă piciorul drept. Un *peplu* o învĕluĭe tótă; acest veşmênt, dispus peste tot spatele, este adus din drépta, unde acoperă braţul drept, formând cute multiple; apoĭ, înduoindu-se pe subt braţ, *peplul* atêrnă pênĕ în jos de genuchiŭ; de acolo, extremitatea luĭ este rădicată pe ante-braţul stâng, care înduoit de la cot, în posiţiune verticală, ţine cu mâna o apĕrătóre, în forma uneĭ frunḑe subţiate la vêrf. Stofa *pepluluĭ*, fiind adunată pe braţul stâng, cade în dublă draperie pênĕ maĭ jos de genuchiŭ. Braţul drept, nevĕḑut, dar perfect de perceptibil, forméză, aliniat corpuluĭ, o frumósă linie ovală. Capul şi gâtul sunt libere, desvelite. Trăsurile feţeĭ sunt fórte frumóse, gura e întredeschisă, pĕrul e împărţit, prin cărare, în têmple cu cute. Spatele pare nemodelat; totuşĭ *hitonul* se străvede pe dînsul. Rĕsuflătórea e circulară şi se deschide în dos, la talie. Statueta e uşóră; soclul e îngust şi fórte subţire; totul e bine copt, lutul dur. Dimensiunea e de $0^{m}23$. Se vĕdŭ numeróse urme de polychromie pe care le reproduce, cu colorile alb, albastru şi rozŭ, Figura No. 1 din Stampa VIII, unde Tênĕra e vĕḑută în faţă, pe când No. 2 o representă, cu colóre négră, in profil.

9. Tênĕră cu apĕrătórea şi cu capul gol plecat

Stampa IV, No. 2.

 tênĕră femeie, îmbrăcată peste tot în costum de oraş, s'a oprit pe loc în mijlocul drumuluĭ. Capul eĭ gânditor e inclinat cam spre drépta; privirea îĭ e îndreptată în jos. Costumul eĭ e compus din nelipsitul *hiton* fĕră mânecĭ şi desvelit la gût, şi apoĭ din *peplul*, dispus în cute cu frumóse efecte. Umĕrul stâng dispare subt acest *peplos*, pe când braţul drept, înduoit de la cot, susţine *peplul* subt sîn. Braţul stâng, întins de-alungul corpuluĭ, priimesce căpĕtêiul largeĭ mantiĭ şi ţine în mână o oglindă séŭ o apĕrătóre rotundă. *Peplul* forméză cute, de la umĕrul stâng în jos, ceia ce dă o dispoziţiune de un efect fórte graţios. Greutatea corpuluĭ odihnesce pe piciorul stâng; cel drept, uşor înduoit, reiese cu vêrful, pe subt *hiton*. Capul statueteĭ acesteia e de o frumuseţe deosebită; figura e mică şi înclinată înainte; têmplele sunt despărţite prin cărare şi acoperŭ maĭ cu totul urechile, care sunt împodobite cu cerceĭ rotunḑĭ. Pĕrul, dat în spre creştet, este adunat într'unul din acele ţopurĭ, numite de Grecĭ *lampadion* şi de modernĭ *coiffure à la grecque*. Rĕsuflătórea e dreptunghiulară în spate, iar spatele nu e modelat de loc. Nu maĭ are nicĭ o urmă de polychromie. Statueta are o înălţime de 17 cm.; cócerea este destul de tare, lutul dur.

10. Tênĕră femeĭe cu capul ridicat

Stampa VII, No. 2:

Pe un soclu destul de înalt, stă o fată tênĕră, în cea maĭ completă nemişcare. *Hitonuluĭ* eĭ fórte larg, îĭ lipsescŭ mânecele. *Hitonul* este dispus într'un mod destul de complicat: maĭ ântîĭ l'a tras în jurul talieĭ; apoĭ, desfăcend cutele, 'şĭ-a acoperit cu totul umĕrul şi braţul stâng; mâna ţine cutele care cadŭ în zig-zagurĭ, la extremitatea mantieĭ. Stringênd cea-l'altă extremitate, după ce a adus'o din stânga în spre drépta, ea 'şĭ-a pus mâna pe şoldul drept; de acolo, *hitonul* cade în cute pênĕ jos; apoĭ, de ambele părţĭ ale corpuluĭ, atîrnă extremităţile *pepluluĭ*. Capul e tênĕr, nasul cam frustru, gura întredeschisă, ochiĭ marĭ cu privirea îndreptată în sus. Pĕrul e visibil numaĭ în jurul feţeĭ, pe care o încadréză graţios; restul pare acoperit cu o căciulă bine lipită pe cap, cu bordul ceva maĭ proeminent; póte să fie şi o cunună (?) Pĕrul e adunat la céfă şi forméză un mic ţop. Urme fórte slabe de colorĭ sunt albe, roşiĭ şi albastre. Soclul e ângust şi nalt. Rĕsuflătórea, cam pătrată, e în mijlocul spateluĭ; dimensiunea e 0^m23.

II. Tênĕră cu vĕl pe capu-ĭ plecat

Stampa II, No. 1.

 mică figurină de $0^{m}15$ represintă o fecióră care, din umblet, pare a se fi oprit pe gândurĭ, în mijlocul stradeĭ. Corpul eĭ repausézá pe piciorul stâng; cel drept este cam îndoit de la genuchĭ; decĭ, linia de la şold la genuchiŭ este cu totul dréptă. Inveşmêntată cu un *hiton* larg care îĭ lasă gâtul desvelit, tênĕra femeĭe pórtă o cingĕtóre subt sîn; braţele eĭ sunt góle. *Himationul*, l'a tras pe spate de la talie în jos, acoperindu'şĭ braţul drept şi piciorul drept pênĕ la genuchiŭ; apoĭ l'a strîns într'o grămadă de cute, probabil cu ajutorul mâneĭ drepte, cĕcĭ braţul îĭ este îndoit de la cot. De aci, tóte cadŭ pe antebraţul stâng, uşor îndoit. Braţul stâng rĕmâne gol de la cot pênĕ la umĕr. *Himationul* ast-fel dispus, face efectul unuĭ al duoilea *hiton*. Capul este uşor înclinat inainte; e 'nvederat că tênĕra nóstră e dusă pe gândurĭ. Pĕrul e peptĕnat în témple; un vĕl pus pe cap îĭ atîrnă pe spate; gâtul e pré gros pentru proporţia statueteĭ. Singura urmă de colorit e albul rĕmas p'alocuré. Lutul e dur, cócerea tare; statueta stă pe un soclu pătrat, neegal în tóte părţile ca grosime.

---

12. Tênĕră şeḑênd, cu petaz pe cap

Stampa IX, No. 2 (colorat)

Statueta collecţiuneĭ care a păstrat cele maĭ multe urme de polychromie, representă o fată tênĕră, şeḑênd pe o stâncă, lângă un pilastru; piciórele iĭ sunt încrucişate; ***himationul*** o acoperă tótă. Braţul drept stă aliniat corpuluĭ; mâna eĭ e rezimată pe genuchĭ, ceĭa ce produce diferite efecte în disposiţia cutelor. Braţul stâng se ridică subt ***himation*** pênĕ aprópe de umĕrul drept; acéstă disposiţie a luĭ, trebuie maĭ mult ghicită, de óre ce ***himationul*** acoperă cu totul corpul acesteĭ june fetiţe. Obrazul eĭ este maĭ mult rotund; nasul este mic şi cam cârn, ĭar pe buze i se jócă un zîmbet şiret d'abĭa perceptibil, de o graţie admirabilă. Peptĕnătura eĭ constă într'un ţop pe creştet, care adună tóte buclele'ĭ cele micĭ. O pălărie mare rotundă e aşeḑată pe d'asupra acestuĭ ţop şi acoperă capul. Acest ***petaz*** nu e plan; 'ĭ s'aŭ îndoit marginile la drépta şi la stânga, ast-fel ca să umbréscă obrazul întru cât-va. Spatele statueteĭ n'a fost modelat. Rĕsuflătórea e dreptunghiulară; lutul e granulos. Colórea predomnitóre este cea roză; se pare chĭar că întréga statuetă a fost roză. Inălţimea eĭ e de $0^{m}13$. Fară înduoială, acéstă fórte mică statuetă are, pentru noĭ, înduoitul merit de a ne presenta un typ de copilă de o neobicĭnuită gingăşie, tot de odată naivă şi istéţă, şi de a fi una din rarele exemplare pe care s'aŭ păstrat maĭ bine coloritul primitiv. E una din nestematele collecţiuneĭ d-luĭ Esarcu, rivală întru cât-va a *Dănţuitóreĭ* (No. 5); una, fetiţă naivă dar istéţă; cea-l'altă, măiéstră perfectă în arta de a încânta şi de a fura simţurile privitorilor.

---

13. Tênĕră cu vĕl pe cap

Stampa IV, No. 1.

Bine învĕluită în al sĕŭ *himation,* acéstă tênĕră femeĭe face o pauză; corpul îĭ este susţinut pe piciorul drept; cel stâng reĭese numaĭ cu vêrful, de subt haĭnă. *Himationul* eĭ, fórte larg şi lung, forméză cădênd o mulţime de cute verticale. *Peplul* o acoperă întrégă, fiind tras şi pe cap. Braţul drept, îndoit de la cot, se rézimă pe şold, producênd frumóse efecte în draperie; braţul stâng, readus în sus, se ridică pênĕ la gât subt bărbie. Câtă artă la coroplaştiĭ tanagreenĭ, ca să represente aşa de bine fie-ce cutuliţă, fie-ce efect al drapăreĭ *himationuluĭ!* Capul tinereĭ femeĭ e învelit cu *kalyptra;* se vede numaĭ începutul cărăreĭ şi pĕrul, cu têmple în cute. Fisionomia e fórte fină, trăsurile regulate. Spatele statueteĭ nu a fost de loc modelat; rĕsuflătórea e dreptunghiulară; statueta e găunósă pe dinăuntru. Colórea roşie s'a păstrat ceva pe *kalyptră,* galbena pe *sandală,* alba pe *hiton.* Lutul e dur, cam greŭ şi bine copt. Inălţime, $0^{m}18$.

---

14. Têněră cu věl şi cu petaz pe cap

Stampa III, No. 2.

Statueta de 16 cm. şi jumětate, representă o matrónă la preumblare. Bine proporţionată, subţirică şi înaltă, ea are aspectul grav şi serios ce se cuvine matrónei; s'a oprit în mijlocul drumuluĭ şi corpu-ĭ odihnesce pe piciorul drept, care dispare cu totul subt veşmêntu-ĭ corect. Cel stâng, îndoit uşor pênĕ la genuchiŭ, reĭese cu vêrful de subt *hiton*. Acest *hiton* este fórte lung şi fórte larg, precum se dovedesce dupe mulţimea cutelor. *Peplul* completéză costumul; e o adevěrată *kalyptră* care îĭ învelesce capul şi braţul stâng, ce cade de-alungul corpuluĭ şi susţine extremitatea mantieĭ. Braţul drept, îndoit de la cot, are mâna pusă pe pept cu arătătorul întins; de aci *kalyptra* cade grămadă pe antebraţul stâng, d'asupra mâneĭ, şi d'acolo, în frumósă draperie, pênĕ în jos de genuchiŭ. Figura e cea obicĭnuită a Tanagreenelor: graţie în trăsurile feţeĭ regulate şi uşor zîmbitóre; fruntea largă, încadrată cu têmplele obligatoriĭ; restul peptenătureĭ dispare subt *kalyptră,* ce o învěluie tótă; d'asupra *kalyptreĭ*, pórtă una din acele pălăriĭ conice, apěrătorĭ de sóre, un *petaz*. Soclul statueteĭ e ângust de 1/2 cm., lung de 0.5 pe 0.4. Rĕsuflătórea e dreptunghiulară în spate. Urme de polychromie nu sunt, dar albul de calce subsistă.

---

15. Femeĭe zovonită

Stampa VII, No. 1.

Pe un soclu înalt de 2 cm. o Femeĭe complect înveşmêntată stă în picióne, pare că se gândesce daca trebuĭe séŭ nu să'şĭ urmeze calea. Este înaltă, bine proporţionată, corect îmbrăcată; e o adevêrată matrónă pe drum. Pórtă *hitonul*, care lasă să se védă vêrfurile piciórelor eĭ cu sandale; el cade în cute largĭ, verticale şi urméză graţios inflecţiunea piciorului drept, pe care se rézimă tot corpul; cel stâng, îndoit la genuchiŭ, e rĕmas puţin în urmă ca şi cum femeĭa ar voi să paşéscă. *Peplul* o acopere tótă, ba chiar îĭ învelesce şi capul. Braţul drept pare a se rezima pe şold, ceĭa ce face ca *peplul* să cadă la distanţă de *hiton*; braţul stâng cade de-alungul corpuluĭ şi susţine extremitatea mantieĭ. De la gût în jos, cutele tóte aŭ păstrat o direcţie circular-ovală. Pe lângă sînul drept se observă un ce nedeterminabil, ce ar semĕna séŭ cu o rozetă or agrafă susţinêndu-ĭ haĭna, séŭ cu o grămadă de stofă. Capul eĭ frumos, cu trăsurĭ regulate, pare a purta o peptĕnătură ridicată pe frunte; ar fi cam ca o diademă, daca am puté atribui o atare podóbă uneĭ femeĭ aşa de simplu îmbrăcată; dar afară de acésta, *peplul* o acoperă aşa pe dintregul, încât este cu neputinţă a se pronunţa maĭ lămurit asupra îmbrăcăminteĭ eĭ de desubt. Acéstă statuetă a perdut orĭ-ce urmă de polychromie; p'alocuré ânsĕ, albul alternéză cu colórea lutuluĭ. Lutul e granulos, cócerea tare, spatele nemodelat; lipsesce rĕsuflătórea; de la umerĭ în jos, statueta e găunósă. Soclul pare a fi pus şi el pe o placă subţire, dar în aparenţă numaĭ, cĕcĭ nu forméză decât un singur tot. Statueta e cea maĭ înaltă a collecţiuneĭ; ea are 25 cm.

II. BARBAŢI TINERI

16. Tênĕr înveşmêntat, în picióre

Stampa V, No. 2.

Pe un soclu înalt de 2 cm., stă un Tênĕr, complet îmbrăcat; cămaşa luĭ, scurtă pênĕ aprópe de genuchĭ, are mânecele scurte şi a fost odinióră albastră. *Hlamida* luĭ, dupĕ ce'ĭ învelesce umeriĭ, cade la drépta maĭ jos de genuchĭ, într'o grămadă de cute. In faţă, pe pept, ea iĭ formézá cute ovale, fiind fixată pe umĕrul drept cu o agrafă rotundă. Braţul drept atîrnă în nemişcare de-alungul corpuluĭ; cel stâng dispare subt *hlamidă*; în mână, ţine extremitatea stofeĭ. Pênĕ în dreptul trunchiuluĭ, tênĕrul stă rezimat de o stâncă. Laba piciorului, pulpele şi genuchiĭ sunt goĭ; totuşĭ, subt talpă se vĕdŭ sandale, ale căror nojiţe roşiĭ, încrucişate, sunt perceptibile. Mâna dréptă trebuie să fi susţinut un obiect óre-care, dispărut împreună cu faţa mâneĭ, de la încheĭetură. Capul tênĕruluĭ a fost adăogat şi de sigur relipit; bucle micĭ iĭ încadrézá faţa juvenilă, surîdêndă şi cam aplecată în jos; el pórtă o înduoită corónă, séŭ maĭ bine o pălărie cu colacĭ, dintre care unul e împodobit, ĭar cel-l'alt cu totul simplu. Are o rĕsuflătóre circulară în spate. Ca urme de polychromie, avem colorile: albastru deschis şi rozŭ, dar sunt fórte puţin perceptibile. Inălţimea statueteĭ este de $0^{m}21$.

17. Alt têněr înveşmêntat, în picióre

Stampa X, No. 1 (colorat)

Un têněr pe deplin înveşmêntat stă gata de drum. Ca şi a soţuluĭ sěŭ (No. 16) dintr'acéstă collecţiune, cămaşa îĭ e scurtă pênĕ în sus de genuchĭ şi n'are mânecĭ. *Hlamida* e încheiată la gût şi acoperă cu totul braţul şi umĕrul drept, lăsând pe cel stâng desvelit. Mâna dréptă, lipită de corp, ţine stofa. Braţul drept este înduoit de la cot şi readus în sus. Pe antebraţ, vinŭ cutele *hlamideĭ* care, ca şi în partea stângă, cadŭ de-alungul piciorului. Mâna dréptă ţine un obiect neprecisabil, de colóre roşie. Un gût musculos pórtă capul, care pare a fi acoperit cu o cunună séŭ o căciulă roşie; dar şi dînsa dispare subt *petazul* pus pe creştet: acest *petaz* e în forma unuĭ plan rotund, conul lipsindu-ĭ cu desĕvêrşire. Se vĕdŭ urme numeróse de colorit; albul şi roşul predomină; totuşĭ veşmintele aŭ o nuanţă maĭ gălbinetică decât pelea cea nudă şi roză a corpuluĭ; pĕrul e roşcat, buzele şi maĭ tare rumenite, iar ochiĭ de un albastru viŭ. Stânca, ce şi aci ca la celă-l'alt têněr din acéstă collecţiune nu lipsesce, este colorată cu albastru. Rĕsuflătórea e dreptunghiulară, aprópe pătrată; soclul e mic, pătrat şi ângust. Lutul e dur, bine copt şi destul de uşor. Inălţimea e de $0^{m}20$.

III. COPII

18. Băĭeţel şeḑênd, cu pungă şi cu mască

Stampa IX, No. 3.

Un băĭeţel îmbrăcat cu o cămăşuţă scurtă, deschisă la gût, şéde în deplină voĭe pe un cub de pétră; piciórele-ĭ góle de la genuchĭ atîrnă in jos şi pare-că ne face a crede că copilul 'şi le légănă, dupĕ un obiceĭŭ atât de plăcut copiilor. Braţul drept e înduoit de la cot; mâna-ĭ ţine o pungă cu totul rotundă, ceĭa-ce dă maĭ de grabă probabilitatea că ar fi un sac de joc pentru minge, şi nu o pungă de banĭ. Braţul stâng îĭ cade în libertate de-alungul corpuluĭ, spre a-şi sprijini mâna pe sediul sĕŭ stâncos. In faţa mâneĭ stânge este o mască comică, representând un cap chiel, cu o barbă mare, al căreĭ vêrf lipsesce. Cămaşa, căḑênd de pe umĕrul stâng, desvelesce şi o parte din tors. Capul acestuĭ copilaş e acoperit cu o pălărie séŭ o căciulă, cu marginea crestată maĭ în tot ocolul eĭ; totuşĭ, bordurile eĭ lipsescŭ la céfă. Spatele statueteĭ n'a fost de loc modelat; rĕsuflătórea e înlocuită prin întreg păretele posterior al sediuluĭ, care lipsind, sediul e cu totul gâunos. Soclul lipsesce. Mărimea acesteĭ statuete e de 11 cm. Numeróse urme de polychromie; se vĕdŭ pe dînsul: umĕrul drept este întreg albastru; căciula, obrajiĭ, cămăşuţa, masca şi sediul stâncos aŭ păstrat urmele unuĭ roşu aprins; punga e cenuşie. Genuchiul stâng e frustru. Óre acest copilaş să fie unul dintre *Hermeşĭ* séŭ vre un *Bacchus funerar*? D-l Heuzey înclină a da acest nume, precum şi funcţiunĭ sepulcrale, tutulor figurinelor din acest typ, fórte usitat. Óre să fim şi aci în presenţa unuĭ atare *Bacchus?* Nu pré ne vine a crede.

19. Băĭeţel şeḑênd jos

Stampa II, No. 2.

Un copilaş şéde în repaos pe o stâncă dreptunghiulară, cu totul găunósă în spate, şi pusă şi ea pe un soclu ângust ce o întrece în lung şi în lat, cu o jumĕtate de centimetru. Ca posiţiune, e analogie perfectă cu statueta descrisă maĭ sus (No. 18), representând acelaş subiect; evident este că amêndouĕ aŭ eşit din acelaşĭ tipar, unul maĭ redus ca mărime, decât celă-l-alt. Costumul este acelaş: o cămăşuţă scurtă fără mânecĭ acoperă corpul pênĕ la genunchĭ; ea a lunecat dupĕ umĕrul stâng, desvelindu'l cu totul. Mâna stângă, ca şi la cel precedent, se sprijinesce pe stâncă; cea dréptă, înduoită de la cot, ţine un obiect imposibil de precisat, pe care copilaşul pare a'l observa cu luare aminte. Să fie sculurĭ de lână? Pare că o mască, séŭ alt accesoriŭ, ar lipsi statueteĭ, cŏcĭ unghiul stâng al sediuluĭ păstrézâ urme de lipire. Capul ne representă o fisionomie de copil, încadrată cu per creţ, şi împodobită cu o cunună de frunḑe, a căror natură e greŭ de determinat. Statueta e cam grea; ca urme de colorit, avem albul şi un roz aprins; rĕsuflătórea e formată prin păretele posterior al stânceĭ. Cócerea e mijlocie; dimensiunea e 12 centimetri.

20. Copil în picióre, cu pungă

Stampa I, No. 2.

 un copil, în grav costum de bărbat. *Hitonul* pare că'ĭ lipsesce cu desăvêrşire, dar *hlamida*, care îĭ acoperă umĕrul stâng, este dată pe spate, readusă pe subt braţul drept şi recade în grămadă de cute pe braţu-ĭ stâng; mâna ţine un săculeţ, probabil cel ce păstra mingea séŭ arşicele. Umĕrul şi braţul stâng sunt góle; *hlamida*, destul de largă, acoperă cu totul partea inferióră a corpuluĭ. Mititelul e în deplină mişcare; piciorul drept înaintéză; cel stâng, âncă în urmă, e gata să păşéscă. Un cap de băĭeţel cu pĕrul creţ, un corp copilăresc bine constituit. Braţul e rotund ca şi umĕrul, gâtul ceva cam gros. Rĕsuflătórea lipsesce; baza are o gaură minimă; statueta stă pe un soclu ângust ca de o jumĕtate centimetru. Dimensiunea este de $0^{m}105$. Lipsesce orĭ-ce urmă de colorit.

---

21. Fetiţă în picióre

Stampa I, No. 3.

Mica Tanagreană e înveşmêntată cu un *hiton,* care îĭ lasă descoperit numaĭ vêrful pició-relor; *peplul* o acopere pênĕ la genuchĭ; gûtul e gol; o cingĕtóre îĭ strînge larga îmbră-căminte; cutuliţele sunt cu simetrie dispuse pe amênduoĭ umeriĭ; braţul drept ese dintr'o mânicuţă mică şi cade vertical de-alungul corpuluĭ; mâna susţine stofa *pepluluĭ.* Braţul drept este adus pe pept şi pare a fi ţinut ceva ce nu se maĭ póte precisa. Gûtul e pré gros pentru capul eĭ cel mic; gura stă întredeschisă; pĕrul cade în plete pe spate. Orĭ-ce urmă de colorit e ştérsă. Rĕsuflătórea în spate e de 4 cm. pe 2. Soclul lipsesce cu desă-vêrşire. Dimensiunea eĭ e de $0^{m}11$.

TABLA MATERIILOR

I

Generalitățĭ despre Statuetele de lut din Tanagra.

CAPITOLUL I

CAPITOLUL II

CAPITOLUL III

CAPITOLUL IV

II

II. Catalogul descriptiv al Statuetelor de lut din Tanagra, formând collecțiunea dăruită de d. C. Esarcu, Atheneuluĭ Român din Bucurescĭ.

I. Femeĭ.

II. Bărbaţĭ tinerĭ

III. Copiĭ

11.

No. 1.

19.

No. 2.

3.

Heliografie din Stab graf. I. V. Socecû. Bucurescî.

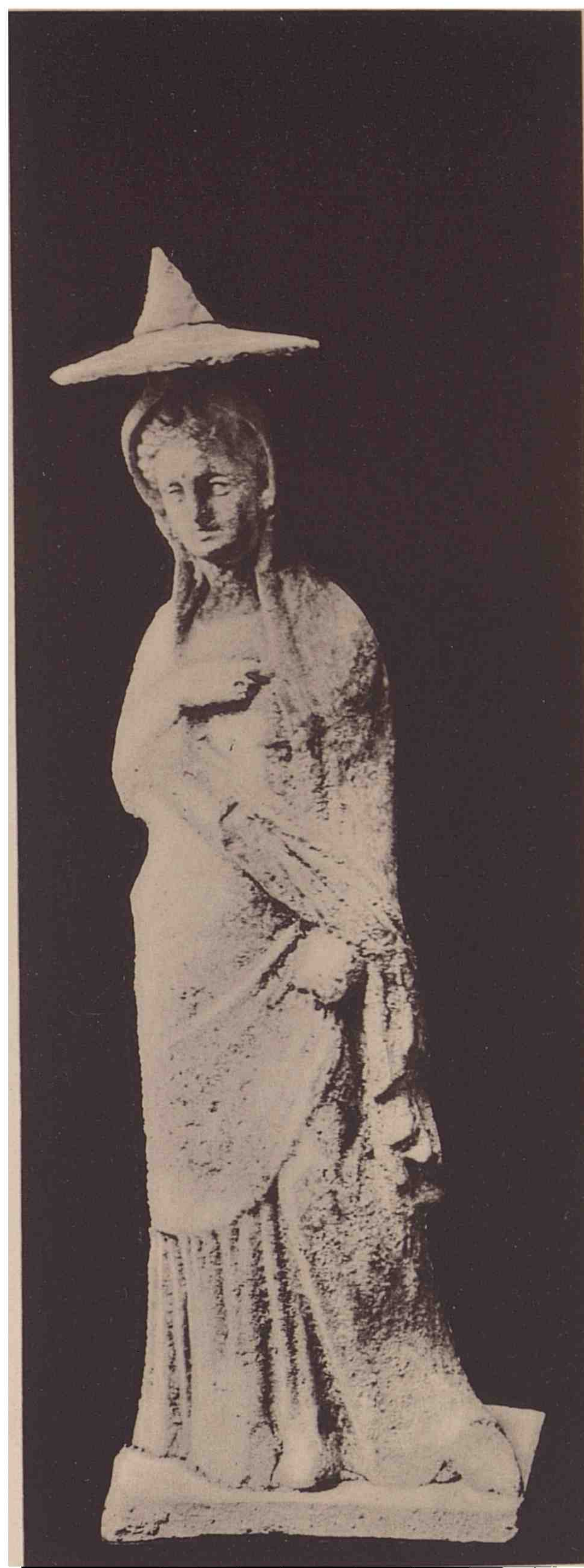
No. 3.

6.

No. 1.

14.

No. 2.

Heliografie din Stab. graf. I. V. Socecŭ. Bucurescĭ

13.

No. 1.

9.

No. 2.

Heliografie din Stab. graf. I. V. Socecŭ. Bucurescĭ

2.

No. 1.

16.

Heliografie din Stab. graf. I. V. Socecŭ. Bucuresci

No. 2.

7.

No. 1.

7.

Heliografie din Stab. graf. I. V. Socecŭ. Bucuresci

No. 2.

15.

No. 1.

10.

Heliografie din Stab. graf. I. V. Socecŭ. Bucuresci

No. 2.

8.

No. 1.

8.

Heliochromografie din Stab. graf. I. V. Socecŭ. Bucuresci

No. 2.

4.

No. 1.

4.

No. 1.

12.

No. 3.

18.

Heliochromografie din Stab. graf. I V. Socecŭ. Bucuresci

No. 3.

17.

No. 1.

5.

Heliochromografie din Stab. graf. I. V. Socecu. Bucuresci

No. 2.